

ШЫН

Ниитилел-политиктиг солун
1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн.

№15
(17503)

2008 чылдың
ФЕВРАЛЬ 14,
четверг

Садар өртээ
4 рубль.

Дүүн Тывага Хөөмей чылының байырлыг ажыдышыкыны болган

ХОВАР ЭРТИНЕВИС

2008 чылды Тыва Республикага Хөөмей чылы кылдыр чарлаан. Оон ажыдышыкыныга тураскаадып дүүн С.Пюр-бю аттыг Улусчу чогаадылга бажынының биче залына ону чыл дургузунда эрттирерининг хемчеглерининг планын «төг-ерик столга» чугаалашкан. Аңаа ТР-ниң Чазааның, ТР-ниң Культура болгаш информация политиказының яамызының, ТР-ниң Улуг Хуралының, делегейниң «Хөөмей» төвүнүн, ТГШИ-ниң төлээлери, хоочун база аныяк хөөмейжилер болгаш журналистер киришкен.

Культура сайыды Вячеслав Донгак «төгерик столдун» ажылын эгелеп тура, Хөөмей чылынга тураскааткан хемчеглерининг планы-биле таныжып көргөш, санал-онал-дар солчуп, немелде-казылдаларны киришкен сумелээн. Кандыг хемчеглер чоруттунарарын Культура яамызының чогаадылга килдизининг начальниги М.М.Бадырғы то-даргайы-биле таныштырды. Эң улуг ажылдарның бирээзи — ат-алдарлыг улуг хөөмейжилеривис-тин үнүн бижиткен шыгжамырда чыдар бүгү бижидилгелерни компьютер таварыштыр аштап-арыглап, чаартып үндүрери. Ону аргалыг-ла болза, 7 ай төнчүзүнге чедир доозар. Тоолчуларның

болгаш хөөмейжилерининг чыыжын 2-3 айларда эрттирер. Ылангыя тоолчуларның саны бөгүндө аажок ховартаан, ынчангаш бо ажылды кичээнгейниң төвүнге алыры албан. «Хөөмей-2008» мөөрейни респуб-лика чергелиг кылдыр эрттирер. Аңаа суму, кожууннарга шилит-тинген тиелекчилер киржир дээрзи билдингир. «Маржымалдың дириг езу-чанчылдары» ус-шевер мас-терлерининг мөөрейин улуг мас-терниң 80 харлаанынга турас-каадып эрттирер. «Хөөмейжиңиң бодалдары» деп бижимел ажыл мөөрейи уламчылаар. «Тыва» ансамблиниң 20 чылы, «Тыва кызы» бөлүүнүн 10 чылы, делегейниң «Хөөмей» төвүнүн 15 чылы дизе-

ле, юбилейлиг хемчеглер база арбын. Делегей чергелиг Тюрксой организациязының деткимчези-биле «Аас чогаалы болгаш эпос — өгбелеривистиң езу-чаңчылы» (сентябрь) база «Хөөмей—Төп Азия чурттарының онза ховар эр-тинези» делегейниң 5-ки симпозиу-мун (июль) эрттирер. Хемчеглер-нинг планынга хамаарыштыр Тыва-нын Улустун хөөмейжилери К.Б. Ондар, Н.К.Монгуш база Б.И. Херлии, хөөмейжи-башкы Ч.Ту-мат, ыраажы-хөөмейжи Андрей Монгуш болгаш өскелер-даа үнелиг сумелерни киригген.

Дараазында чугула айтырыг хөөмейжилерге пенсия тысы-рының дугайында чугаа болган. Ол талазы-биле солун тайылбырны хөөмейжилерининг комплекстиг ме-дицина шинчилгезин чорудуп турар эмчилер С.Ы.Сарыглар, Н.О. Сан-

чат олар кылган.

«Шын» солунга хөөмейжилер-нинг айтырыг көдүрген чагаала-рынга сайыт В.О.Донгак мынчаар харыылаан:

— Хөөмейжилер эвилели ка-жан-бир тургустунган турганын билбес кижилер мен. Эрги музей турган бажыңга «Тыва культура төвү» ажыттынарга, Хөөмейжилер эвилели база оон адаанга чаглак тыва бээр дээрзи чугаажок, мен ону деткир мен, чүгле байырлал-дарда бичи концерт көргүзүп каа-ры дээрже ажыл эвес-тир, доктаа-мал чогаадыкчы ажыл херек.

Хөөмей чылының ажыдышыкыны дүүн 18 шакта Тываның В.Көк-оол аттыг хөгжүм-шии театрынга болган.

Светлана БАЛЧЫР.

Ай-кыс МАСПЫК-ООЛДУҢ тырттырган чуруктары.

КРЕМЛЬДЕ - бистин корреспондентивис

Бөгүн Москваны-биле 12 шакта Россия Федера-циязының Президентизи В.В.Путин Россияның бол-гаш даштыкы журналистер-биле парлалга конферен-циязын эрттирер. Ында бис-тин республикадан «Шын» солунун чагаа килдизининг редактору Айлаң ДАР-ЖАА киржип турар.

Дараазында номерлер-ден оон материалдарын номчуур силер.

Е.В. Кара-Сал дугайында ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДАРГАЗЫНЫҢ ЧАРЛЫ

2004 чылдың июль 27-де «Рос-сия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында» № 79-ФХ Федералдыг хоойлунун 33 чүүлүнүн 1 кезээниң 5 пунктузу езугаар өске ажылче шилчээни-биле Тыва Республиканың Дашты-кы экономиктиг харылзаалар та-лазы-биле агентилелиниң директо-ру албан-дужаалындан Елена Вла-димировна Кара-Салды хостаар.

Үндезини: Е.В.Кара-Салдың амы-хууда билдиришикини.

Тыва Республиканың Чазаа-нын Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай

2008 чылдың февраль 7

№ 16.

Тыва Республиканың Чазаанда

АРАГАЛААШКЫННЫҢ ААР УРЖУКТАРЫ

2007 чылда Тыва Республиканың Иштики херектер яамызы республиканың девискээринге кем-херек үүлгедишкенин кызырар, хөй-ниитининг корум-чурумун камгалаар, хамаатыларның айыыл чок чоруун хандырар дээш тодаргай хемчеглерни ап чорутканын Тыва Республиканың Чазааның февраль 12-де болган ээлчеглиг хуралыга ТР-ниң иштики херектер сайыды-ның оралакчызы Владимир Байкара илеткелинге демдеглээн.

2007 чылдың дургузунда рес-публиканың девискээринге 7781 кем-херек үүлгедишкенин бүрүт-кеттинген, 2006 чылга деңзэрге, 22,8 хуу кызырылган, үүлгеткен кем-херектин 63,04 хуузуун ажыдып тыпкан. Онза аар болгаш аар кем-херек үүлгедишкенин 20,92 хуу кызырылган, оон иштинде өлү-рүшкүн 18 хуу эвээжээн. Кижининг кадыыңга өжөгээр аар кем-дээшкин чедирер кем-херек үүл-гедишкени 12,5 хуу кызырылган. Үптээшкин, күштээшкин, хулиган-наар чорук, автомашина, мал, бажың оорлаары мурнуку чылдан эвээжээн. Мал оорлаары 837 турганындан 505 чедир кудулаан. Мурнунда кем-херек үүлгеткеш, шийттирип чораннарның, ажыл чоктарның, оон иштинде бөлүк-тежи алгаш кем-херек үүлгедири кызырылган. Ниити кем-херек үүл-

гедишкениннинг саны колдуун-да республиканың бүгү кожуун-нарында эвээжээн, ылангыя Танды, Чөөн-Хемчик, Чаа-Хөл, Бай-Тайга кожууннарга онза аар болгаш аар кем-херек үүлгедишкениннинг, өлүрүшкүнүн саны кызырылган.

Кем-херек үүлгедишкенин-биле демиселди күштелдирип тура-рындан чамдык көргүзүлгөр чү-гээртээн-даа болза, бо ажылда ки-жилерининг кадыыңга, айыыл чок чо-руунга, ниитилелге хора чедирер, чурттакчы чонун тайбың ажыл-дап-чурттаарыңга шаптыктап ту-рар үүлгедишкенин эвээжевейн, харын-даа көвүдөп турарын Чазак хуралыга айтыркан. Кижининг ка-дыыңга өжөгээр өлүмнүг аар кем-дээшкиннер чедирери, хөй-ни-итининг черлеринге корум-чурум ха-жыдар чоруктар, назы четпээн-нерининг, эзирик кижилерининг кем-хе-

ректтер үүлгедири, орук-транспорт озал-ондаа 2006 чылдан көвүдээн. Тес-Хем, Улуг-Хем, Барыын-Хем-чик кожууннарга кижилерининг амы-тынынга четкеннерининг, Мөңгүн-Тайга, Тере-Хөл кожууннарга ки-жининг кадыыңга өжөгээр аар кем-дээшкиннер кылганнарның, Өвүр кожуунга эзирик кем-херек үүлгет-кеннерининг саны хөй болган. Рес-публикага өлүрүшкүн (200 кижилер) аар херээн үүлгеткен-нер, кижининг кадыыңга өжөгээр өлүмнүг (95 кижилер) кем-дээшкиннерни чедиргеннер шуп-тузу эзирик кижилер болуп турар. Ол херектерининг 90 хуузу өг-бү-лелеринге, бажыңнарынга үүлгет-кен, кем-херек кылганнарның 80 хуузу чоок төрелдери азы эш-өөрү болуп турары илерээн. Моон алгаш көөргө, арагалаашкынның ниити-лелге, кижилерге чедирип турар аар уржуктары улуг болуп турар.

2007 чылда республиканың назы четпээннерининг аразында кем-херек үүлгедишкени 9,88 хуу өскөн, бо дээрже кончуг берге, чи-диг, дүвүрээзининг айтырыг болур. Олар өлүрүшкүн, кижиге аар кем-дээшкин чедирер, үптээшкин, дээрбедээшкин дээн ышкаш аар кем-херектерни арага ижип алгаш,

эзирик үүлгеткеннер. Назы чет-пээннер 445 кем-херекти үүлгет-кен. Олар кымнарыл деп, анализин кылып көөргө, амыдыралы чедин-мес, ажы-төлүнүн хайгааралынче, өөредилгезинче, кижизидилгезин-че сагыш салбас, арагалаар, ажыл кылбас ада-иелерининг ажы-төлү болуп турар. Мону барымдаалааш, ада-ие хүлээлгезин күүсетпейн ту-рарларга хамаарыштыр 2007 чыл-да 33 кеземче херээн оттурган. Судтарга 131 кеземче херээн көр-гөш, оларның ада-ие эргезин ка-заан. Бо болза школа албан чер-лерининг, херээженнер чөвүлелде-рининг, ада-иелер комитеттерининг, кожууннарда болгаш хоорайларда назы четпээннер комиссияларының ада-иелер, назы четпээннер-биле четпес ажылы дээрзин хуралга айтыркан.

Эрткен чылын орук-транспорт озал-ондаандан 135 кижилер амы-тын-дан чарылган, 422 кижилер яны-бүрү кемдээшкиннерни алган. Бо четпес болушкунун кол-ла чыл-дагааны республикада транспорт корум-чурумунун кошкандан бо-луп турар. 2007 чылдың дургузунда 55403 орук шимчээшкиннининг дүрү-мүн хажытканын илереткен, оон иштинден 3165 чолаачы машинаны

эзирик башкарып чораан. Рес-публиканың күүсекчи, төлээлекчи, эрге-хоойлу камгалаар органнары орук-транспорт озал-ондаан бол-дурбазының хемчеглерин ап турар.

Чазак кежигүннери респуб-ликаның экономиказынга улуг кара-жаны чедирип турар мал оорлаар чорук-биле, кижилерининг амыды-ралыңга, чуртталгазынга моондак-тарны таварыштырып турар ара-галаашкыңга удур демиселди эр-ге-хоойлу камгалаар органнар хөй-ниити-биле кады күштелдире-рин хуннун чугула айтыры деп санаан.

Чазак хуралын башкарып эрт-тирип турган ТР-ниң Чазааның Дар-газының бирги оралакчызы Шол-бан-оол Иргит чугаалашкан айты-рының түннелин үндүрүп тура, республиканың девискээринге кем-херек үүлгедишкенин моон соңгаар эвээжедири-биле яамының ап чорудар хемчеглери-нинг планын эренгей кылганын айты-каш, ону эде кылып саналды кири-геш, оон-биле кем-херек үүлгед-ишкенин-биле демиселди улам күштелдирерин чугула деп санаан.

Таан-оол ХЕРТЕК.

РФ-тиң Күрүне Чөвүлелинде

Владимир ПУТИН: «РОССИЯНЫ ИННОВАЦИЯ-БИЛЕ ДҮРГЕН ХӨГЖҮДЕР»

Россия Федерациязының Президентизи Владимир Путин февраль 8-те болган Күрүне Чөвүлелиниң хуралына сес чыл дургузунда президентилеп келгениниң түңнелдериниң болгаш 2020 чылга чедир Россия Федерациязын хөгжүдериниң дугайында делгереңгей чүве чугаалаан.

Владимир Путин 1999 чылда чурттуң Президентизинге соңгуткаш, сес чылдың дургузунда кылып чоруткан ажил-чорудулгазының кол түңнелдерин үндүргөн. Россия күрүнезиниң буступ дүжериңиң айылы чайлаттырган, чурттагы чонун чединмес, яды-түреңи амыдыралын экижидериниң дээштиг хемчеглери алдыган, Кавказка терроризм-биле демиселди чедишкенин чоруткан болгаш чурттуң социал экономиказын шапкын хөгжүдөр ажилдарын кылган. Ынчангаш чурттуң бүдүн бүрүн чоруун камгалап арттырган, чурттагы чонун боттут орулгазы 2,5 катап өскөн, даштыкы чурттарга төлээр өрени төлээри колдуунда доозулган, чурттуң ишти киини продукциязын ийи катап көвүдөдир дээн сорулга чедишкенин боттанып турар, экономиканың темпизиниң өзүлдөзү Россия чылдарда турум болуп, чылда 7 хуу ажып турар. Россия — делегейниң экономиказы сайзыраңгай чеди чурттуң санында киргенин В.Путин дыңнаткан.

Владимир Путин 2020 чылга чедир Россияны хөгжүдериниң айтырыгларына доктаган. Россияны инновация (чаартылга) оруу-биле хөгжүдери эңне кол сорулга деп санаан, ол чүл дээрже экономиканың болгаш күрүне аппарадының ажыктыын дүрген бедидери, өөредилге, кадык камгалалына болгаш эртемге инвестицияны ажыглаары, кижиниң ортумак чурттаар назынын 75 харга чедир узадыры болгаш өске-даа чугула хемчеглер болуп турар.

Чазактын ажылының кол сорулгаларының бирээзи болза, Россияны амыдырап-чурттаарына эңне таарымчалыг онзагай чурт кылдыр хуулдуураы болур. Бо таварылгада инновация стратегиязын

боттандыраы амгы темпизиниң өзүлдөзүндө бедик болур. «Чурттуң инновация хөгжүлдөзүнүн стратегиязы кижиниң күчү-шыдалының (потенциалының), кижилерниң билиглериниң болгаш мергежилдериниң деткимчезинге даяныр» деп, Владимир Путин чугаалаан.

Президент Владимир Путин 2020 чылга чедир Россияның экономиктиг хөгжүлдөзүн чиг эт моделден инновация оруу-биле хөгжүдеринче өскертир, күрүне аппарадының ажил-чорудулгазының дээштиин бедидер, Россияны чурттагы чонун амыдыралының шынарын дүрген экижидер, чурттуң шынарын өскертир кол сорулгаларны салган.

(Новость информация агентствениң медээзинден допчулап кылган).

РФ-тиң Күрүне Чөвүлелиниң хуралына Тыва Республиканың Чазак Аппарады Шолбан Кара-оол, Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының Даргазы Василий Оюн киришкен.

Шолбан Кара-оол: — Күрүне Чөвүлелинде Владимир Путинниң чугаазы чүгле Россияны Президентизиниң звес, чурттуң келир үези дээш сагыш-сеткили аарып чоруур нацияның баштыгының чугаазы-дыр. Ынчангаш 2020 чылга чедир чурттуң хөгжүлдөзүн бурунгаар сорулгаларын салган. Кижини бир дугаар сорулга кылдыр салганы кол тодарадылга, кол чүүл — кижиниң күчү-күжү, билии, талантызы, арга-дуржулгазы, кадыкшылы кончуг чугула херек. Үр хуусаалыг хөгжүлдөзүн перспективазынче кижини, ооң сайзыралын киригени чөптүг, инновация хөгжүлдөзүн кол рольду кижини ойнаар болгай.

Президент регионнарның социал-экономиктиг хөгжүлдөзү бир дески болурунче шилчииниң эржек чугулазын айткан. Бо дээрже регионал политикада чаа чүүл болур. Тыва Республиканың мурнунда салдыган кол сорулгаларны шийтирилээринге ол улуг салдарын чедирер дээрзин Чазак Даргазы чугаалаан.

Наркоманияның когун үзер үе келген

Тывада наркотиктер-биле амыдыралын холбаштырып, аңаа сундугуп азы болза ону садып-саарар чоруктар калбаа-биле нептерээнин кижини бүрүзү билер. Коргунчуг хай-халаптың уржуундан аныяк-өскөнниң кадык-чаагай болгаш чаш чуртталгазы будалып, үрелип, өг-бүлелер буступ-буурап, тыва нацияга, ооң салгалына улуг хорамча-когаралды чедирип турар.

Россияның бүгү чоннарының мурнунга Тываны «наркотиктер ораны», «чыдыг чашпан чуртту» дээн уткалыг быжыг сөс каттыжышкыннары бистиң төлөпиг адывысты бужартадып, улуг дүвүрелди тургузуп келген. Ол айыылды өөскүдүп турар кол чүүл — чоннуң массалыы-биле ажил чогу. Хөй-хөй чылдарның дургузунда коммунисттик партияга баштаткан «улуг акывыс» Совет Эвилелиниң азыралына чаңчыгып калганы-выстың түңнели ол-дур. «Дайнал каан белең чемни чип өөрөнгөн» хамаатыларның аразында эвээш санныг бот-тыныгыр болгаш ажылгыр кижилер кызыл дерин төп тургаш, ажылдавышаан, амыдырап-чурттап чоруур кижилер төлөпиг боор-дур. А артканнары? Амыдыралчы эвезинден балдыры кошкак болгаш чалгаа кижилер арага-дарыга дүлдүнүп, чок-ла болза, чайгы үелерде наркотик белеткээри чаржынчыг багай үлегер-чижек болу берген. Чоокка — чованчыг, ыракка — ыядыңчыг репортажтарны Россияның төп телеканалдарына көргүзүп турганын сактып келинер даан. Кайы хире чаржынчыг-дыр? Россия Федерациязының ажил чок чоруктуң нептерээн регионнарның болгаш субъектилерниң аразында Тыва-выс баштайгы черде болгаш сайзыралы-биле эң кудуку чаада. Ажил чок дээн чылдагаан-биле бо айыылдыг болгаш төлөпиг звес «мергежил»-биле холбашы чорук чииги-биле акша-көпеек тыварының, амыдыраарының база бир халдавырлыг багай үлегер-чижек, арга-дуржулга апарганы коргунчуг. Шак мындыг чижектерни болдур-базы-биле, Тыва Республиканың Чазак Даргазы Шолбан Валерьевич Кара-оол Россия Федерациязының Президентизиниң айтышкыны-биле эрткен чылдың октябрь-

да тургустунган наркотиктерге удур шыңгы демисел чорудар улуг комиссияның Тывада Наркотиктерге удур комиссиязын катап тургузуп, баштавышаан, ооң чаа составының бирги хуралын 2008 чылдың февраль 6-да Чазак бажынынга эрттирген.

Ук комиссияның хуралына Россия Федерациязының Сибирь Федералдыг округунда Наркотиктерниң эргилдөзүн хайгаараар эргелелдин даргазы, полицияның генерал-лейтенанты Андрей Павлович Ведерников база киришкен.

Хуралдың эгезинде ТР-ниң Чазак Даргазы Шолбан Кара-оол сес ап, айыттыган берге айтырыгны шупту демнежи алгаш, деңге шийтирилээринче кыйгырган. Республиканың иштинде нарын айтырыглар бажын ажыр-даа болза, наркомания-биле демисел эң чугула дээрзинге хуралдың киржикчилери чөпшээрешкен.

Сибирь федералдыг округтуң Наркотиктер эргилдөзүн хайгаараар эргелелиниң даргазы Андрей Ведерников Сибирь регионнуң наркотиктиг байдалына доктаган. Сибирь девискээринде Тыва көргүзүлгери-биле Алтайның соонда чоруп олурар болгаш ийги чери ээлеп турар. Ында байдал оон-даа артык дора, чүге дизе, бо регионда наркоманияның эң аар хевирлери колдаан. Мактан кылган опийни болгаш наркотиктиг бүдүмелдер холуп каан эмнерни эмчиниң дүрүмнерин сагывай, ажыглаар чорук айыттыган черде нептерээн, өлүмнүг таварылгалар база хөй. А наркотиктерниң марихуана болгаш гашиш хевирлерин белеткээр талазы-биле Тыва мурнуку одуругда. Тываның коноплязының составында каннабиодтар Сибирьде эң күштүг болгаш ол талазы-биле бүгү Россияда «ады

алгаанын» ол дыңнаткан. Наркотиктерге удур демиселдин шупту бар аргаларын ажыглап, бо багай көргүзүлгелерден адырып алырын Андрей Павлович чугаалаан.

Статистика езугаар алыр болза, Тывада 2005 чылдан эгелеп, наркоманиядан аараан кижилерниң саны көвүдээн. Ынчан наркоманнар даңзыында 758 кижини турган болза, 2006 чылда оларны саны 783 кижини апарган, а 2007 чылда 771 кижини тодараттыган, ол сан 2005 чылдың көргүзүлгелеринден хөй бооп турары көскү. Даңзыда турар хамаатыларның 738-зи эр кижилер, 33 — херээжен, 12 назы четпээнер илереттинген. Оларның

Наркоманиядан аараан кижилерге шыңгы дуза чедирер тускай нарколог эмчилерниң саны Тывада көңүс эвээш. Херек кырында кожуун бүрүзүгүе нарколог эмчи турар ужурлуг, амдыызында оларның саны чүгле 6. Бо талазы-биле ТР-ниң Кадык камгалал яамызына айтырыгны шийтирилээр дааскан.

хөй кезин — 20-30 харлыг аныяктар. Оларның аразында 36 кижиниң 2-зи — 14 хар четпээн, 14-18 харлыг кижилер — 10, 18-20 харлыг 24 кижини тодараттыган. А эмчиден дуза дилевээн болгаш бо сан-чургагайже кирбейн барган кижилерниң саны оон-даа артык хөй болуру билдингир. Бо көргүзүлгелерни көөрге, Тываның генофондузунга багай салдарын чедирип эгелей берген дээр болза, частырыг болбас. Наркоманиядан аараан кижилерге шыңгы дуза чедирер тускай нарколог эмчилерниң саны Тывада көңүс эвээш. Херек кырында кожуун бүрүзүгүе нарколог эмчи турар ужурлуг, амдыы дээрзинде оларның саны чүгле 6. Бо талазы-биле ТР-ниң Кадык камгалал яамызына айтырыгны шийтирилээр дааскан.

Соңгулдаларга уткуштур

Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазына Геологический №29 соңгулда округундан депутаттың кандидаты

Мерген Балыкаевич ДАГБА

Ада-чурт камгалакчыларының хүнү, бистиң солдат байырлалы-биле, соңгукчуларымга байыр чедирип тур мен. Өгбелеривистин арттырып берген шевер чаңчылдары-биле дээш, төлөпиг чуртталга дээш бадылаары-биле кыйгырдым.

(Халас парлаан)

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДАРГАЗЫНЫҢ АЙТЫШКЫННАРЫ

Тыва Республиканың Чазак Аппарадының девискээр хөгжүлдөзүн болгаш тус чер бот-башкарылга органны-биле кады ажылдажылга эргелелиниң килдис начальниги — Тыва Республиканың Чазак Аппарады Ч.К. Кашпик-оол-биле

1. Тыва Республиканың Чазак Аппарады Ч.К. Кашпик-оол-биле хуусаалыг албан керээзин чарар. Кызыл хоорай 2008 чылдың январь 30 № 13-РП

2. Тыва Республиканың Чазак Аппарады Ч.К. Кашпик-оол-биле хуусаалыг албан керээзин чарар.

Кызыл хоорай 2008 чылдың январь 30 № 13-РП

Тыва Республиканың Чазак Аппарадының девискээр хөгжүлдөзүн болгаш тус чер бот-башкарылга органны-биле кады ажылдажылга эргелелиниң килдис начальниги — Тыва Республиканың Чазак Аппарады Барыин-Хемчик кожуунда болгаш Ак-Довурак хоорайда төлээзиниң дугайында

1. Тыва Республиканың Чазак Аппарады Барыин-Хемчик кожуунда, Ак-Довурак хоорайда төлээзиниң албан-дужаалына — Тыва Республиканың Чазак Аппарадының девискээр хөгжүлдөзүн болгаш тус чер бот-башкарылга органны-биле кады ажылдажылга эргелелиниң килдис начальниги Александр Кенденович Ооржакты 2008 чылдың январь 29-тан томуйлаар.

2. Тыва Республиканың Чазак Аппарады А.К. Ооржак-биле хуусаалыг албан керээзин чарар.

Үндезини: А.К. Ооржактың 2008 чылдың январь 9-та билдиришкени.

Кызыл хоорай 2008 чылдың февраль 4 № 15-РП

Тыва Республиканың Чазак Аппарады Ш. КАРА-ООЛ.

Эңне «хоочурап, аараан» кожууннарны адаар болза, мындыг: бирги черде — Улуг-Хем кожуун, ийигизинде — Кызыл кожуун, үшкү черде — Кызыл хоорай, дөрткү черде — Чаа-Хөл, а Бай-Тайга кожуун бешки черде. Марикуана болгаш гашишты тыртып турар кижилер 584, опий ажыглап турар аарыг кижилер — 116, полинаркоманнар (кайызындаа ажыглаар) — 71 кижини. Ондактыг кижилерниң саны — 508. Наркотиктер-биле холбашкан кем-херек үлгедиглериниң өзүлдөзү улуг дүвүрелди оттуруп турар. Аңаа хамаарыштыр эрткен чылын 950 херек бүрүткеттинген, 2006 чылда — 794, өзүлдөзү 19,7 хуу. Республиканың иштинде болган шупту кем-херек үлгедиглериниң 12,2 хууу наркотиктер-биле холбашкан. Шак бо чижектерни улуг кичээнге апар, айыылды чавылдырар талазы-биле тускай программаны ажылдап кылырын Чазак Даргазы тустуунда даргаларга дааскан.

Тываның Көдээ ажил-агай яамызының дыңнады-биле алырга, Тываның девискээринде ниитизи-биле 26 муң гектар черде бо чашпан өзүп турар, ынчангаш оон-биле демисежириниң эң чогумчалыг аргазы — пестицидтер-биле хораннары бооп турар. Ол хире девискээрге хоранны саткаш, ону чажарына 17 миллион рубль негеттинер, ол ышкаш оот-сиген үрезинелбейн турар үеде, көскү, чоок-кавы черлерге эвээш санныг чашпаннарның сыптары элээн узун апаарга, ону дазылы-биле катый тура соп азы болза, хол кадыры-биле кезери база чогумчалыг. Чогуур ажилдарны кылбайн, бо нарын айтырыгны шийтирилээр, черлик чашпаннар-биле демисеппээн тус черлерниң чагыргаларына, харысалгалыг даргаларына онааштыр кеземче херээн-даа оттуруп болурун Чазак Даргазы сагындырган. Наркоманияның когун үзерде, комиссияже кирген яамалар, албаннар, ведомстволар бүрүзү акша-хөреңгини үндүрүп, кылып чорудар ужурлуг үре-түннелдиг кады сырый ажылдажылганың программанын төлөвилелин дарый тургузуп, амыдыралга боттандыраары ТР-ниң Чазак Аппарады даалганы берген.

Карим МОНГУШ.

Февраль 7-де найысылалга чаа национал музейниң ажыдышкыны болган. Байырлалга чыылганнар Тываның күрүне филармониязының артистери чараш самы-биле аян туткан. Тываның Камбыламазы Джамбел Лодой чаагай күзэшкиннерни кылып, буян-кежиктиң номун номчаан. «Дүңгүр» ниитилелиниң хамнары арыг-лаашкынны кылып, йөрээлдерни салган.

ЧАА МУЗЕЙ АЖЫТТЫНГАН

Байырлыг ажыдышкынга ТР-ниң Чазак Даргазы Ш.В.Кара-оол болгаш ооң оралакчылары А.П.Дамба-Хуурак, И.В.Чучев, ТР-ниң Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының Даргазы Х.Д.Монгуш, РФ-тиң Күрүне Думазының депутаты Л.К.Шойгу, Тыва Республикада кол федералдыг инспектор В.Чернышев олар киришкен.

ТР-ниң Чазак Даргазы Ш.В.Кара-оол аңаа сөс ап чүве чугаалааш мынча дээн: — Шагаа-биле, эргим чонум! Бөгүн кайгамчык аас-кежиктиг болгаш Тываның төөгүзүңге балалбас бооп артар хүн-дүр деп билип тур мен. Чонунуң үрде маананы чаа музейниң ажыдышкыны Шагаа байырының бүдүүзүнде ажыттынып турары дээрге,

онзагай демдек-тир. Чаа чыл сайзыралдың, хөгжүлдениң чылы болур дээрзиниң бадыткалының эгези ол. Ынчангаш чаа музей тудуунга кызымаккай ажылдаан тудугжуларга өөрүп четтиргенивисти илередип тур бис. Моон соңгаар Аржаан-1, Аржаан-2-ден тывылган солун экспонаттарыыс маңаа шыгжаттынар болгаш дел-

геттинер. Олар хөй туристерни Тываже элзедеди чугаажок.

Чаа оран-саваның кызыл кожазын кескен соонда, ооң дүлгүрүн Ш.В.Кара-оол ТР-ниң культура болгаш информастыг политика сайыды В.О.Донгакка хүлээ-дип берген.

Хүндүлүг аалчылар болгаш чалатканнар чаа музейниң делгетинген залдарының экспонаттарын сонуургап көргөн. Ында Тываның төөгүзүндө эгелээш, бөгүнге кири амыдыралын көргүскен, тыва чонунуң чаңчыл-езуалдарын, эт-херекселдерин көргүскен фото-чуруктарны, Тожу чонунуң амыдыралының дугайында, ус-шеверлерниң чонар-даштан чазан ажылдарының, тыва мастерлерниң чурраан чуруктары болгаш эрткен вектин 1930 чылдарындан бээр Орус музей, Эрмитаж, Третьяков галереязындан белекке келген делегейге ат-сураа билдингир чурукчулар Айвазовский, Шишкин, Богданов, Рейнолдс, Рокотов болгаш өскелерниң-даа чурраан чуруктарының делгелгезин магадап көргөн.

Улаштыр музейниң конференц-залына Тываның өөредилге, культура, уран чүүл, көдээ ажыл-агый, экономика, кадыкшыл дээш, өске-даа адырларында ажылдап чоруур мурнакчыларга күрүне шаңалдарын тывыскаан. Оларның

аразында Тывада хөй-хөй башкыларның башкызы ТКУ-нун төөгү факультетиниң башкызы Василий Ламажыкович Биче-оол, национал оркестрнин дирижеру Аяна Самыяевна Монгуш, Каа-Хем кожуун чагыргазының культура килдинин эргелекчизи Виктор Петрович Харченко, Бай-Тайга кожуундан хоочун спортчу Владимир Иргитович Баавыл дээш, кымнарны чок дээр.

Байырлыг ужуражылгага Күрүне Думазының депутаты Л.К.Шойгу чүве чугаалааш, мынча диди: — Шагаа-биле, хүндүлүг чаңгыс-черчурттуларым! Чаа чылды төрөөн черимге силер бүгүде-биле уткуп турарымга дыка өөрүп тур мен. Чаа музей Эргилдениң эгези Күске чылы-биле деңге ажыттынып турары, шынап-ла, онза болушкун-дур. Ам удавас Тывага чаа национал библиотека тудуу база ажылгала кирер-ле болзунам. Ол дээш шупту демниг ажылдаар апаар бис. Чаа чылда бүгү-ле күзөл, сорулгалар бүдүп-ле турар болзун!

Шагаа хүннеринде чаа музейни дыка хөй чон сонуургап көргөн. Август айга чедир музей долзу-биле делгеттине бээр, ынчан ол улам аяныг, солун, чараш апаары чугаажок.

Светлана БАЛЧЫР.
Ай-Кыс МАСПЫК-ООЛДУҢ
тырттырган чуруктары.

ЧОННУҢ ҮНЭЛЕЛИ: "Долгар" көвүрүү азы "Тыва ноян"

Бо хүннерде Тыва Республиканың Чазаның кежигүнү, Бойдус курларының болгаш экология яамызының сайыды Сагаан-оол Кызыл-оолович Долгар улуг назын эргилдезин азы өскээр чугаалаарга, мугур алдан чылдарны чурттап эрткен байырлалын демдегледип турар. Республиканың кайы-даа булуңунга ажылдааш, Сагаан-оол Кызыл-оолович чону-биле ханы холбаалыг, бөдүүн ажылчыннарга, көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларына онза кичээнгейлиг, оларның амыдыралын хандыр билип, сагыш човап чоруур айтырларын шиипирлээринге бүгү күжүн салып чоруур. Ол улустуң хей-аадын көдүрүп билер, кымның-даа мурнунга ажык, ижин-кара чок сеткилдиг, езулуг-ла чонунуң оглу.

Сагаан-оолдун, ада-иези Зоя Домбай-ооловна биле Кызыл-оол Шырапович олар 500 хире хой, өшкүзүн, 60 хире бода малын, 40 ажыг тевезин сүрүп алгаш Өвүрүн, Чалааты девискээринге кыштаар турган. Ол черлерге хар кылын дүшпөс, ынчангаш ма-маганга кончуг таарымчалыг оран. 1948 чылдың февральдың 12-де Зоя Домбай-ооловна оол уругну божаан. Ада-иези оглун элээн доруктуруп алгаш, үш айның төнчүзүнде төрөөн чери Улуг-Хемниң Кожайга чаа төрүттүнген оолдун доюн эрттирип, ооң адын Сагаан-оол деп адап алганнар.

1964-65 чылдарда ол Кызылдың бир дугаар көдээ профессионал-техниктиг училищезинге өөрөнгөш, тракторист-

чолаачы деп мергежилди чедип алгаш, совхозунга ажылдай берген.

Сагаан-оол кызыгаар шеринге 3 чыл албан-хүлээлгезин эрттиргеш келгеш, совхозунга улаштыр чолаачылай берген. 1971 чылда Роза Биче-ооловна-биле өг-бүлө тудуп, аныктар төрөөн совхозунга ажыл-ижи-биле бараан болуп эгелээнер.

Сагаан-оол шеригге тургаш-ла, партия кежигүнүгө кирип алган. Аныяк коммунисти ажыл-агыйның удуртукчулары деткип, 1973 чылда Омскиниң Совет партия школазынче өөрөдип чоруткан. Үш чыл шудургу өөрөдилге соонда, ол удуртукчунуң белең эвес, чымыштыг ижин төрөөн совхозунуң партком секретарындан эгелээн. Совхозту хөгжүдеринге ол 5 чыл күженишкенин ажыл-ижин берген.

Ол чылдарда «УТКА-ның 25 чылы» совхоз республикага диниреп-ле турган болдур ийин. Совхозтун ынчангы директору Тыва АССР-нин Дээди Советиниң депутаты Иван Павлович Гончарюк 1981 чылда СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегадынга соңгуткан. Ажыл-агыйга 28 муң уксаалыг хой, чыл бүрүдө 10 муң хаванны өстүрүп турган республикада кара чаңгыс хаван фермазы база аңаа турган.

СЭКП Тыва обкомунуң организастыг килдизи аныяк удуртукчунуң ажылга чогаадыкчы, чаартыкчы арга-дуржулгазын эскерип, 1981 чылда Каа-Хем районда «Бурнугаар» совхозтун партком секретарына томуйлаан, а бир чыл болганда, ол-ла кожуунуң «Улук Октябрь» совхозтун директорунуң албан-дужаалына депшиткен.

1985 чылда Сагаан-оол Кызыл-ооловичини Чөөн-Хемчик кожуунуң даргазының бирги оралакчызы, көдээ ажыл-агый эргелелиниң удуртукчузунга томуйлаан.

С.К. Долгарның чедишкенин ажылының үндезини дээрге, ооң шыырак эртембилини, улуг дуржулгазы, чонга бараан болур ак сеткилдин, мога-шылаг чок ажылгыры, кижилер-биле ажылдап билири болган. Бодунуң билиин ол доктаамал бедидип, Новосибирскиде партияның дээди школазын бот-өөредилге-биле чедишкенин доозуп, дээди эртемни база чедип алган.

Чылдар эртип, байлак дуржулга чыгдыган. 1990 чылда Сагаан-оол Кызыл-оолович Долгарны Тожу кожуунуң күүсекчи комитетиниң болгаш Улус депутаттарының Тожу район Советиниң даргазынга 9 кижиниң аразындан чажыт бадылаашкын-биле соңгаан.

Сагаан-оол Кызыл-оолович Тожуга ажылдап турда, ол кожуун ниитизи-биле 10 муң 800 ивилик, 1800 хойлуг, 1 муң хире чылгылыг, 400 саар инектиг турган. Кожуунуң аңчылары-бир аңыыр сезонунда-ла 2 муң

киштиң, 248 муң ажыг дининиң кежин күрүнеге дужаап турган.

Тудуг айтыры Тожуга ол чылдарда сайзырап, суурларга чаа бажынар неже-жип турган. Ылаш аймаандан материалдарны арга-арыг ажыл-агыйы долзуу-биле хандырып: соңга рамалары, эжик блоктары, шала ыяжы дээш, өске-даа үүрмек чүүлдерни кылып турган. Кызылдан баржа-биле сөөрткен тууйбунуң бот-үнези улуг болганындан, тожулар тууйбуну боттары өрттедип эгелээнер. Тууйбу бүдүреринге херек бүгү-ле чүүлдерни тып, организастаарына Сагаан-оол Кызыл-ооловичиниң киржилгези канчаар-даа аажок улуг болган.

1992 чылда Сагаан-оол Кызыл-оолович Долгар Каа-Хем кожуунуң чагырга даргазының эрге-дужаалына ажылдап эгелээ. Ийи чыл болганда, кожуунуң чагырга даргазының албан-дужаалы дээш 5 кордакчылар боттарының кандидатураларын салганнар. Аңаа С.К. Долгар соңгукчуларның эң хөй бадылаашкыннарын алгаш, демократтыг, чижилгелиг үндезинге Каа-Хем кожуунуң чагырга даргазынга соңгуткан.

Ону херек кырында чон деткээн. Ол бола ажылдап келген чылдарында кандыг-даа ажылды кылып эгелээрде, чон-биле сүмележир чаңчылдыг. «Чону — чоорган, хөйү — хөйлен» деп, тыва улустуң үлегер чугаазы бар болгай.

«ДОЛГАР» КӨВҮРҮҮ

Сагаан-оол Кызыл-оолович Каа-Хем кожуунуң удуртукчузунга 13 чыл үзүктел чок ажылдаан. Ол үениң дургузунда чонунуң чаагай амыдыралы дээш кылып чоруткан ажылдары кончуг хөй. Ындыг чижектериниң бирээзинге Каа-Хемни кежир амгы үениң көвүрүүн ажылгала кириеринге канчаар-даа аажок улуг үлүг-хуузу кириштиргени болур. 310 метр узун көвүрүгнү Сибириң аңгы-аңгы хоорайларындан келген көвүрүг тудугжулары 2 чыл 8 айның дургузунда тудуп, 2002 чылдың күзүндө байырланчыг байдалга күрүне комиссиязынга дужааган. Тываның янзы-бүрү булуңнарындан Каа-Хем кожуунче чоруп турар чон, чолаачылар Көк-Тей чанында эрги паром турган черде каас-чараш чаа көвүрүгнү «Долгар көвүрүү» деп адап алганнар. Ол дээрге удуртукчу кижиге чонунуң талазындан канчаар-даа аажок улуг үнелел-дир.

Сагаан-оол Кызыл-оолович кызымаккай күш-ажылы дээш чонунуң үнелелин ап, «Тыва Республиканың алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атка төлептиг болган. Ол ышкаш республиканың көдээ ажыл-агыйына үр чылдарының дургузунда үр-түннелдиг, ак сеткилдиг ажылы дээш Россия Федерациязының Көдээ ажыл-агый яамызының

Хүндүлел бижии-биле, күш-культураны болгаш спортту чон ортузунга нептередип, сайзыратканы дээш Россия Федерациязының болгаш Тыва Республиканың күш-культура болгаш спорт комитеттериниң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаткан. Ол Тыва Республиканың Улуг Хуралының депутатынга база соңгудуп чоран.

Роза Биче-ооловна биле Сагаан-оол Кызыл-оолович Долгарлар дөрт уругларның ынак ада-иези.

Сагаан-оол Кызыл-оолович ажыл-агый аайы-биле улам депшип, 2005 чылдан амгы үеге чедир Тыва Чазактың Бойдус курларының болгаш экология яамызының сайыды эрге-дужаалда ажылдап турар.

«ТЫВА НОЯН»

1995 чыл. Республика Наадымы. Байыр-лалдың программаның эн-не солун хемчеглериниң бирээзи айттың дериг-херекселини, ооң ээзиниң кеткен идик-хевиниң мөөрейинге Каа-Хем кожуунуң чагырыкчызы Сагаан-оол Долгар сылдыс-шокар аады-биле киришкеш, тилекчи болуп, «Бир дугаар тыва ноян» деп бедик атты чаалап алган. Бо тилелгеде ужу-ла бар. Бир талазында, угундан малчын улустуң төлү, эзер дергизинден туттунуптар үезинден эгелеп, мал-биле халбактаып өскөн тыва кижии мөөрейге тилеп турбайн канчаар. Өске талазында, байырлалга чыгып келген республиканың чонунга кожуун чагырыкчызы үениң им-демдээн көргүскени ол. Ол чүл дээр-ге, 90 чылдарың эгезиниң дүшкүрүлүг чылдарын чурттап, ажып эрттивис, бо хүнде чүгле хырын дүптээринге өйлөшпейн, а каас-чараш амыдыралче, тыва кижиниң үндезин дөзү болур мал ажылыңче ээ көрүп эглилинер дээн кыйгырыг-дыр. Ынчаар алырга, бо хүнде Тыва Чазактың көдээ ажыл-агыйже кичээнгейни улгаттырып, бо талазы-биле тодаргай базымнары кылып турарының эге таваан 1995 чылда-ла Каа-Хем кожуунуң чагырыкчызы Сагаан-оол Долгар салган кижии.

Бо талазы-биле чүгле кыйгырыг салырындан аңгыда, Сагаан-оол Кызыл-оолович езулуг-ла республикага тодаргай ажылдарны кылып, мал бажын республикага өстүрер дээш бодунуң төлептиг үлүг-хуузу кирип чоруур кижилериниң бирээзи. Маңаа аът чарыжыны, спорттун бо хевириниң үнезин көдүрер дээш Каа-Хем кожуунга республика чергелиг маргылдааны эрттиргенин чугаалаарга-ла четчир. Ол чарышка Танды кожуунуң Элегестен Геннадий Монгуштун челер аады эртип кээрге, ооң ээзин «Т-16» маркалыг чаа трактор-биле шаңнаанын чон сактып тур боор.

Чону дээш, ооң чаагай чоруу дээш бүгү күжүн харам чокка салып чоруур Сагаан-оол Кызыл-ооловиче чогаадыкчы чедишкенин, кол-ла чүве, кан дег кадыкшылды, сеткили болгаш мага-боду ам-даа аныяк чоруурун күзеп каалынар.

Амыр ХОЮГБАН.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

Кызыл кожуунун көдээ суурлары Баян-Кол, Эрбек, Сукпак, Терлиг-Хая, Шамбалыг, Элегес-Аксы сумуларның муниципалдыг соңгулда комиссияларының бүрүн эргелерин Кызыл кожуунун девискээр соңгулда комиссиязынга дагзырының дгайында

2008 чылдың февраль 4 № 35/198-5 Кызыл хоорай

«Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелеринин болгаш референдумга киржир эргезинин кол-кол магадылалдары» Федералдыг хоойлунун 24-кү чүүлүнүн 4-кү пунктузунга дүүштүр база Кызыл кожуунун Баян-Кол (2007 чылдың декабрь 21-де №12 шийтири), Эрбек (2007 чылдың декабрь 24-те №08 шийтири), Сукпак (2007 чылдың декабрь 21-де №18 шийтири), Терлиг-Хая (2007 чылдың декабрь 24-те №16 шийтири), Шамбалыг (2007 чылдың декабрь 21-де №08 шийтири), Элегес-Аксы (2007 чылдың декабрь 19 №15 шийтири) сумулары-

Массалыг информация чепсектеринге Россия Федерациязының Президентизинин, Тыва Республиканың күрүнэ эрге-чагыргазының, тус черниң бот-башкарылга органның соңгулдалары болгаш 2008 чылда соңгулда хоойлужудулгазының айтырыгларын чырыдып турар эң эки материалга республика конкурсузун дугайында

2008 чылдың февраль 1 №34/193-5 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчысы О.В.Фортунаның информациязын дыйнааш база Массалыг информация чепсектеринге Россия Федерациязының Президентизинин, Тыва Республиканың күрүнэ эрге-чагыргазының, тус черниң бот-башкарылга органның соңгулдалары болгаш 2008 чылда соңгулда хоойлужудулгазының айтырыгларын чырыдып турар эң эки материалга республика конкурсузун дугайында дүрүмнүн төлөвиленин сайгарып көргөш, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының доктаадыры болза:

1. Массалыг информация чепсектеринге Россия Федерациязының Президентизинин, Тыва Республиканың күрүнэ эрге-чагыргазының, тус черниң бот-башкарылга органның соңгулдалары болгаш 2008 чылда соңгулда хоойлужудулгазының айтырыгларын чырыдып турар эң эки материалга республика конкурсузун эрттирер.

2. Массалыг информация чепсектеринге Россия Федерациязының Президентизинин,

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы Б.Д.ОНДАР.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М.Ш.САМБАЛА.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2008 чылдың февраль 1-де №34/193-5 доктаалы-биле бадылаан.

Массалыг информация чепсектеринге Россия Федерациязының Президентизинин, Тыва Республиканың күрүнэ эрге-чагыргазының, тус черниң бот-башкарылга органның соңгулдалары болгаш 2008 чылда соңгулда хоойлужудулгазының айтырыгларын чырыдып турар эң эки материалга республика конкурсузун дугайында

ДҮРҮМ

Соңгукчуларны соңгулда кампаниязын белеткеп болгаш ооң эртип турарының дугайында информацияларын, соңгулда хоойлужудулгазын ажылгаар айтырыгларын тайылбырлаарын долу болгаш боттук чорудар сорулга-биле Тыва Республиканың Соңгулда комиссиясы Россия Федерациязының Журналистер эвилелиниң Тывада девискээр салбыры-биле кадды массалыг информация чепсектеринге Россия Федерациязының Президентизинин, Тыва Республиканың күрүнэ эрге-чагыргазының, тус черниң бот-башкарылга органның соңгулдалары болгаш 2008 чылда соңгулда хоойлужудулгазының айтырыгларын чырыдып турар эң эки материалга республика конкурсузун эрттирер.

КОНКУРСУЗ ЭРТТИРЕР НЕГЕЛДЕЛЕРИ

1. Конкурсука кирген материалдар болза, демократияның улаштыр хөгжүлдизинче, соңгулдаларының ажык-чарлыг болгаш хөйге билдингир болурунче, соңгулда эргелеринин

болгаш соңгулда чорудулгазының айтырыгларының талазы-биле Тыва Республикага хамаатыларның эрге-хоойлу чырыдышыныңче угланган, соңгукчуларның боттарының соңгулда эргелерин идеккейлиг ажылгаарына иди берип турар, бадылаашкын үезинде медреселдиг тура-соруун илередиринге дузалаар ужурул.

2. Конкурсука бо Дүрүмнүн 1-ги пунктузунун негелделеринге дүгжүп турар бөлүк материалдарны конкурсуз эрттирер турар үеде (2008 чылдың февраль 1-ден декабрь 1-ге чедир) чырыкче үндүргөн журналистер киржип болур.

Конкурсука киржир материалдарны Россия Федерациязының Журналистер эвилелиниң Тывада девискээр салбыры, солуннарның редколлегиялары болгаш журналистерниң коллективтери, телерадиокомпаниялар база ол ышкаш Тыва Республиканың хоорайларының болгаш кожууннарының соңгулда комиссиялары иди үндүрүп болур.

3. Парлаттыг материалдар, аудио- болгаш видео-бижилгелери, оларның авторлары-

ның дугайында чогуур медээлер-биле Россия Федерациязының Журналистер эвилелиниң Тывада девискээр салбырының даргазы А.С.Шоюнче 2008 чылдың декабрь 1-ге чедир конкурс комиссиязы сайгарып болгаш үнелеп көөр кылыр чорудар. Адреси: Кызыл хоорай, Красноармейская кудумчузу, 100, офис 75, харылзажыр телефоннары: 2-06-17, 3-17-90, 3-17-87.

4. Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының болгаш Россия Федерациязының Журналистер эвилелиниң Тывада девискээр салбырының дең эргелиг байдал-биле тургустунганы конкурс комиссиязы, конкурсуз түнелдерин үндүрер база тилекчилерни 2008 чылдың декабрь 15-ке чедир тодардыр.

5. Конкурсуз тилекчилерин шаңнаарында дараазында шаңналдарны тургускан:

- өй-өйлеп үнер парлатка үндүрүлгелеринге эң эки материал дээш:

чаңгыс бирги шаңналды – 10 муң рубль;

чаңгыс ийги шаңналды – 8 муң рубль;

чаңгыс үшкү шаңналды – 5 муң рубль;

үш деткимче шаңналдарны – 2-2 муң рубль;

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2007 чылдың декабрь 11-де «Улуг-Хем кожуунун девискээр соңгулда комиссиязының 2007 чылдың декабрь 5-те «Улуг-Хем кожуунун баштыгының 2007 чылдың декабрь 2-де соңгулдаларының талазы-биле бадылаашкынның түнелдерин доктаадырының дугайында» №250 шийтирин күш чок деп санаарының дугайында» №22/145-5 доктаалын күш чок деп санаар дугайында

2008 чылдың январь 29 №32/177-5 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының доктаадыры болза:

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2007 чылдың декабрь 11-де «Улуг-Хем кожуунун девискээр соңгулда комиссиязының 2007 чылдың декабрь 5-те «Улуг-Хем кожуунун баштыгының 2007 чылдың декабрь 2-де

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы Б.Д.ОНДАР.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М.Ш.САМБАЛА.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2008 чылдың январь 15-те № 27/160-5 доктаалына немелде кириеринин дугайында

2008 чылдың февраль 5 № 36/200-5 Кызыл хоорай

1-ги пунктузун бирги абзазында «№ 4 округ талазы-биле» деп сөстүн соонга, «Муниципалдыг районун баштыгы—Тыва Республиканың Улуг-Хем кожуунун Төлээкчилер хуралы-

соңгулдаларының талазы-биле бадылаашкынның түнелдерин доктаадырының дугайында» №250 шийтирин күш чок деп санаарының дугайында» №22/145-5 доктаалын, ону бүрүн эргелерин эрттир ажылгааш, хүлээп алганы-биле, күш чок деп санаар.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы Б.Д.ОНДАР.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М.Ш.САМБАЛА.

Чеди-Хөл кожуунун девискээр соңгулда комиссиязының даргазын томуйлаарының дугайында

2008 чылдың февраль 5 № 36/202-5 Кызыл хоорай

Чеди-Хөл кожуунун девискээр соңгулда комиссиязының даргазын томуйлаарында кандидаттарлар талазы-биле саналдарны өөренип көргөш, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелеринин болгаш референдумга киржир эргезинин кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунун 28 чүүлүнүн 7 пунктузунга дүүштүр Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының доктаадыры болза:

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы Б.Д. ОНДАР.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары-ның хүлээлгезин күүседип турар К.С. МОНГУШ.

Шаңналдар

СОҢГУЛДАЛАРГА ИДЕПКЕЙЛИГ

КИРЖИЛГЕЗИ ДЭЭШ

Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүнэ Думазының бешки чыыжының депутаттарының соңгулдаларын белеткээринге болгаш эрттиреринге кирген улуг үлүү дээш Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2008 чылдың январь 29-та №32/184-5, 32/186-5, 32/187-5 доктаалы-биле Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының хүндүл бижиктери-биле Кызыл хоорайның девискээр соңгулда

1.Чеди-Хөл кожуунун девискээр соңгулда комиссиязының даргазынга:

1950 чылда төрүттүнгөн, ортумак тускай эртемниг, Чеди-Хөл кожуунун өөредилге эргелеринин назы четпээннерин ажаалда-хайгааралының талазы-биле инспектору Серафима Маадыевна Оюнну томуйлаар.

2.Бо доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парладыры-биле чорудар.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары-ның хүлээлгезин күүседип турар К.С. МОНГУШ.

Шаңналдар

СОҢГУЛДАЛАРГА ИДЕПКЕЙЛИГ

КИРЖИЛГЕЗИ ДЭЭШ

Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүнэ Думазының бешки чыыжының депутаттарының соңгулдаларын белеткээринге болгаш эрттиреринге кирген улуг үлүү дээш Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2008 чылдың январь 29-та №32/184-5, 32/186-5, 32/187-5 доктаалы-биле Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының хүндүл бижиктери-биле Кызыл хоорайның девискээр соңгулда

комиссиязының секретары Елена Тарбастаева, «Сылдысчыгаш» солунун кол редактору, Россияның Журналистер эвилелиниң Тывада девискээр салбырының даргазы, «Россияның соңгукчулар каттыжышы» Бүгү-Россия хөй-ниити шимчээшкынниң даргазы Александр Шоюн, ТР-ниң Соңгулда комиссиязының аппаратының кол специалисти-юристи Андрей Оюн шаңнаткан.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЛАРЫ

«Тыва Республикага кижинин иммунитетинин чедишпес чоруунун вирузу-биле (ВИЧ-халдавыр) тыптыр аарыгның тараар чоруун болдурбазының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга

өскерилгелер кириеринин дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2007 чылдың декабрь 19-та хүлээп алган

Төлээкчилер палатазы 2008 чылдың январь 17-де чүлдүз деп көргөн

1 чүүл

1997 чылдың май 23-те №778 «Тыва Республикага кижинин иммунитетинин чедишпес чоруунун вирузу-биле тыптыр аарыгның тараар чоруун болдурбазының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга («Тувинская правда», 1997 чылдың июль 15-те; 2001 чылдың май 8-те; 2004 чылдың февраль 5-те, декабрь 31-де; Тыва Республиканың Хоойлужудулгазының чынынды, 2001 чыл, №2, 206 дугаар арын; «Шын», 2004 чылдың декабрь 31-де) дараазында өскерилгелерин кириер:

1) 1-ги чүүлүн ийги абзазында «ВИЧ-халдавыр» деп сөстөниң мурнунга «хоочу» деп сөстөниң немээр;

2) 6-гы чүүлү дараазында уткалыг 1.1.

пункту-биле немээр:

«1.1. Кадык камгалалының муниципалдыг системазының албан черлеринин чорудуп турары ВИЧ-халдавырның тараар чоруун болдурбазының талазы-биле хемчеглеринин сан-хөө хандырылганы муниципалдыг тургузулгаларының чарыгдал хүлээлгелеринге хамааржыр.»

2 чүүл

Бо Хоойлу 2008 чылдың январь 1-де күштүг болур 1-ги чүүлүн 2-ги пунктузундан аңгыда, ону албан езуу-биле парлаан хүнүнден 10 хонук эртерге, күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай

№514 УХ-II 2008 чылдың январь 25.

өскерилгелер кириеринин дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2007 чылдың декабрь 19-та хүлээп алган

Төлээкчилер палатазы 2008 чылдың январь 17-де чүлдүз деп көргөн

1 чүүл

2004 чылдың декабрь 29-та № 1040 УХ-1 «Тыва Республиканың девискээринге халдавырлыг аарыгларын тараар баш бурунгаар болдурбас болгаш узуткаарының талазы-биле» («Тувинская правда», 2004 чылдың декабрь 31-де; 2005 чылдың май 19-та) Тыва Республиканың Хоойлузунга дараазында өскерилгелерин кириер:

1) 6-гы чүүлү дараазында уткалыг 3-кү кезек-биле немээр:

«3. Кадык камгалалының адырында удуртулганы боттандыры-биле төлээлтирген тус чер бот-башкарылганың органның Профилактиктиг тарылгаларының национал календарыне кирип каан профилактиктиг тарылгаларны чорударын организастаарын кадык камгалалының муниципалдыг системазының албан черлеринин медицинаның иммунобиологтук препараттарының тургускан хемчээлинге дүүштүр боттандырыр.»

2) 8-ки чүүлү дараазында эдилге-биле бижиер:

«8 чүүл. Профилактиктиг тарылгаларының национал календары

1. Профилактиктиг тарылгаларының национал календарыне гепатит В-ге, дифтерияга,

коклюшка, улаанотка, шивикчилээр аарыга, полиомиелитке, шимчестей бээр аарыга, туберкулезка, халдавырлыг паротитке болгаш гриппке удур профилактиктиг тарылгалар кирип турар. Профилактиктиг тарылгаларының национал календарында айткан тарылгаларны чорударының хуусаазын баш бурунгаар аарып чоруктары көрүп тургаш, чылдың-на доктаадып тургузар.

2. Профилактиктиг тарылгаларының национал календары кадык камгалалының талазы-биле күүсекчи эрге-чагырганың федералдыг органы бадылаар.»

2 чүүл

Бо Хоойлу 2008 чылдың январь 1-ден эгелеп күштүг болур 1-ги чүүлүн 1-ги пунктузундан аңгыда, ону албан езуу-биле парлаан хүнүнден эгелээш, 10 хонук эртен соонда, күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай

№ 520 УХ-II 2008 чылдың январь 25.

ДЫННАДЫГ

Тускай медээлерни ажилдап кылырын боттандырып турар база (азы) ону организа-стап турар күрүне орган-нарынга, муниципалдыг органнарга, юридиктиг эргелиг албан черлеринге болгаш амы-хууда ажил кылыр тускай эргелиг кижилерге Массалыг коммуникация, харыл-заа болгаш культурлуг салгал камгалалының адырында хайгаарал талазы-биле Федералдыг албаннның Тыва Респу-блика талазы-биле Эргелели дыңнадып тур:

2005 чылдың декабрь 19-та «Тускай медээлерни автоматчыт-кан арга-биле ажилдап кылып тур-да амы-хууда кижилерни камга-лаар дугайында Европа Чөвүле-линиң Конвенциязын бадылаары-ның дугайында» №160-ФХ Феде-ралдыг хоойлуга дүүштүр, 2006 чылдың июль 27-де «Тускай медээ-лер дугайында» №152-ФХ Феде-ралдыг хоойлу 2007 чылдың январь айында күштүг болуп киргени-биле, 2007 чылдың июнь 6-да №354 Массалыг коммуникация, харылзаа болгаш культурлуг салгал камга-ла-лының адырында хайгаарал тала-зы-биле Федералдыг албаннның Дүрүмү болгаш РФ-тиң 2007 чылдың июнь 6-да «Массалыг комму-никация, харылзаа болгаш культурлуг салгал камгалалының адырында хайгаарал талазы-биле Федералдыг албаннның айтыры-лары» №353 доктаалы езугаар Массалыг коммуникация, ха-рылзаа болгаш культурлуг салгал камгалалының ады-рында хайгаарал талазы-биле Федералдыг албаннның Тыва Республика талазы-биле Эр-гелели болза (моон ыңай ТР талазы-биле эргелел дээр), күүсекчи эрге-чагырганың тускай медээлерни ажилдап кылыры Рос-сия Федерациязының хоойлужу-дугазына дүгжүп турарын кон-трольдаар болгаш хайгаараар та-лазы-биле хүлээлгелерни боттан-дырып турар федералдыг орган.

2006 чылдың июль 27-де «Тус-кай медээлер дугайында» №152-ФХ Федералдыг хоойлу-биле тускай медээлер субъектилеринин эргелерин камгалаар дугайында

дааскан хүлээлгелерни күүседир сорулга-биле, ТР талазы-биле эр-гелел тускай медээлерни ажилдап кылырын боттандырып турар база (азы) ону организа-стап турар опе-раторларның даңзызын тургузуп эгелээр. Ооң-биле холбаштыр, тускай медээлерни ажилдап кылырын боттандырып турар күрүненин, муниципалдыг ор-ганнары, юридиктиг эргелиг албан черлери болгаш амы-хууда кижилер тускай медээ-лерни ажилдап кылырын бот-тандыраар деп турарының ду-гайында дыңнадышкыннар-ны ТР талазы-биле эргелелче чорудар (2006.07.27-де «Тускай медээлер дугайында» №152-ФХ Федералдыг хоойлунун 22-ги чүүлүнүн 1-ги кезезинге дүүштүр). Дыңнадышкыннарның майыын капсырган. Дыңнадышкыннарны долдурарының дугайында сүме-лерни электроннуг хевирге дараа-зында электроннуг адресче хостуг хевирге долдурган негелдени чоруткаш, билип ап болур: ugsn@tuvu.ru.

Дыңнадышкынга төлээлет-тирген кижик адын салган болур болгаш ону бижимел хевирге ТР талазы-биле эргелелдин дараа-зында адресинче чорудар: 667000, Кызыл хоорай, Дружба кудумчу-зу, б. 156, а/х 53, харылзажыр теле-фону: (394)22 20299, факс: (394)22 20991 азы Россия Федерациязы-ның хоойлужудулгазынга дүүштүр электроннуг документ хевиринге дараазында электроннуг адресче чорудар: ugsn@tuvu.ru.

Тускай медээлерни ажилдап кылырын дыңнадышкын чокка боттандырып турар күрүненин, му-ниципалдыг органнары, юридиктиг эргелиг албан черлери болгаш амы-хууда кижилер 2008 чылдың январь 1-ден эгелеп тускай медээ-лерни ажилдап кылыр эргези чок болур. База ол ышкаш «Тускай ме-дээлер дугайында» ФХ-ниң 24-кү чүүлү езугаар, бо Федералдыг хоойлунун негелделерин хажытка-нынга буруулуг кижилер хамааты, кеземче, административтиг, чурум үрээни дээр болгаш Россия Фе-дерациязының хоойлужудулгазы-биле көрдүнген өске-даа хары-салгага онаажыр.

Дыңнадышкынның майысы

Массалыг коммуникация, харылзаа болгаш культурлуг салгал камгалалының адырында хайгаарал талазы-биле Федералдыг албаннның Тыва Республика талазы-биле эргелелиниң Удуртукчузу М.К. Кууларга

Тускай медээлерни ажилдап кылырының дугайында

ДЫННАДЫШКЫН

(операторнуг хевирин айтыр)

(операторнуг ады (фамилиязы, ады, адазының ады), адреси) _____ удуртулга болдургаш

(тускай медээлерни ажилдап кылырының эрге-хоойлу үндезини) _____ сорулгалыг

(сорулга-биле (тускай медээлерни ажилдап кылыр сорулгазы) тускай медээлерниң дараазында категорияларын ажилдап кылырын боттандырып турар : _____ хамааржып турар

(тускай медээлерни ажилдап кылып турар субъектилеринин категориялары) _____

Устүндө айыттыг тускай медээлерни ажилдап кылырын боттандыраар аргазы _____

(тускай медээлерни ажилдап кылып тургаш оператор боттандыраарын хүлээнген _____

хемчеглерни, тускай медээлерниң оларны ажилдап кылып турар үеде айыыл чок чоруун _____

хандыраар талазы-биле хемчеглерни тодарадып бижир) _____

_____ девискээрге

(тускай медээлерни ажилдап кылырын боттандырып турар субъектинин (лерин) девискээрин (лерин) айтыр) _____

Тускай медээлерни ажилдап кылып эгелээр хүнү: _____

Тускай медээлерни ажилдап кылырын соксаткан хуусаа азы негелдези: _____

Ф.А.А.а.

(албан-дужаалы)

(адын салыр)

200__ч.

ИНН 1701037040 КПП 170101001
р/с 40105810800000010000
БИК 049304001 ГРКЦ НБ
Россияның Банкызы, Тыва Республика

КҮРҮНЕ БҮРҮТКЕЛИ ДЭЭШ ТӨЛЕВИРЛЕР

1997 чылдың июль 21-де «Шим-чeves өнчүге болгаш ооң-биле дугуржулгаларга эргелерни күрү-неден бүрткээринин дугайында» №11-ФХ Федералдыг хоойлунун (моон ыңай - бүрткел дугайында хоойлу дээр) 11-ги чүүлүнүн 1-ги пунктузунга дүүштүр шимчeves өнчүге болгаш ооң-биле дугур-жулгаларга эргелерни күрүнеден бүрткээни дээр күрүне каайлы-зын хавыраар. Күрүне каайлызының болгаш ону төлээринин чуруму үндүрүг хоойлужудулгазы-биле доктааттыг.

Күрүне каайлызы - күрүне органнарынга, тус черниң бот-баш-карылга органнарынга, өске-даа органнарынга азы күштүг бооп турар хоойлужудулга-биле хоойлу-дү-рүм талазы-биле чугула хөдөлиш-киннерни кылырынга төлээлеттир-ген албан-дужаалдыг кижилерге барганда организациялардан болгаш амы-хууда кижилерден тыртып турар чылда-дыр.

Төлөкчи күрүне каайлызын туда акша-биле төлээнинин барым-даазын доктааткан майыктын квитанциязы-биле бадыткаар.

Шимчeves өнчүге болгаш ооң-биле дугуржулгаларга эргелерни күрүне бүрткеленин күрүне каайлызының тодаргай хемчээл-дерин Кодекстин 333.33 чүүлдүн 20-ги пунктузунда доктааткан.

Чижээ,

- шимчeves өнчүге эргелерни, эргелерни кызыгаарлаанын (түвек-синдиргенин), шимчeves өнчүнү хавырганының дугайында керээ-лерни күрүнеден бүрткээни дээр: амы-хууда кижилерге - 500 рубль;

организацияларга - 7500 рубль;

күрүне эрге-чагыргазының федералдыг органнарынга, Россия Федерациязының субъектилеринин күрүне эрге-чагырга органнарынга, тус черниң бот-башкарылга ор-ганнарынга - 100 рубль хемчээл-дерни доктааткан;

- амы-хууда кижинин хууда ду-залап, дача ажил-агыйын чоруда-рынга, огорода, сад ажилдарын чорударында, хууда гараж азы хууда чуртталга тудуун чоруда-рынга көрдүнген чер участогунун, чок болза ындыг чер участогунга тургузуп турар азы тургускан шим-чeves өнчүнүн объектинин өнчү эргезин күрүнеден бүрткээни дээр - 100 рубль хемчээлди док-тааткан;

- шимчeves өнчүге болгаш ооң-биле дугуржулгаларга эргелерниң Чаңгыс аай күрүне даңзызының бижинге өскерилгелерни кириге-ни дээр - фамилиязын, паспортту нинти солаанындан, юридиктиг эр-гелиг албан черинин адын өскерт-кени болгаш оон-даа өске чыл-дагааннар дээр:

амы-хууда кижилерге - 100 рубль;

организацияларга - 300 рубль; күрүне эрге-чагыргазының федералдыг органнарынга, Россия Федерациязының субъектилеринин күрүне эрге-чагыргазының орган-нарынга, тус чер бот-башкарылга-зының органнарынга - 50 рубль хемчээлдерни доктааткан;

- күрүне бүрткели дээр:

шимчeves өнчүге эргелерни болгаш ооң-биле дугуржулгаларга эргелерниң Чаңгыс аай күрүне даң-зызынче шимчeves өнчүге эрге-лерни ипотека түвексиндирип тура-рының дугайында бижикти кири-рин кириштир, ипотека дугайында (шимчeves өнчүнүн долаазының) керээни бүрткели дээр:

амы-хууда кижилерге - 500 рубль;

организацияларга - 2000 рубль хемчээлдерни доктааткан; шимчeves өнчүге болгаш ооң-

биле дугуржулгаларга эргелерниң Чаңгыс аай күрүне даңзызының бижиктеринге чогуур өскерлиш-киннерни киририн кириштир, күрүнеден бүрткээринин ипотека дугайында керээни өскерттиринин азы ону чарарының дугайында ду-гуржулгаларны бүрткээни дээр: амы-хууда кижилерге - 100 рубль;

организацияларга - 300 рубль хемчээлдерни доктааткан;

- эргелерниң эзлеринге шиме-чeves өнчүге эргени күрүне бүрт-келенин дугайында херчилелди катап бергени дээр:

амы-хууда кижилерге - 100 рубль;

организацияларга - 300 рубль; күрүне эрге-чагыргазының федералдыг органнарынга, Россия Федерациязының субъектилеринин күрүне эрге-чагырга органнарынга, тус черниң бот-башкарылга органнарынга - 50 рубль хемчээлдерни доктааткан.

Кодекстин 333.35 чүүлүнүн 3-кү пунктузунда күрүне каайлызын төлөвес таварылгаларны база көргөн:

- күрүненин, муниципалдыг бүдүрүлгелеринде болгаш албан черлеринде быжыглаттынмаан база тус-тузунда Россия Феде-рациязының, Россия Федерация-зының субъектинин, муниципал-дын хөреңгизин тургузуп турар күрүненин, муниципалдыг шимче-вес өнчүзүнге Россия Федерация-зының, Россия Федерациязының субъектилеринин, муниципалдыг тургузулгаларның эргелеринин күрүне бүрткели дээр;

- күрүненин азы муниципалдыг өнчүзүндө турар шимчeves өнчүнү оперативтиг удуртур эргенин күрүне бүрткели дээр;

- шимчeves өнчүнү чарыг-даарын хоругдаанының күрүне бүрткели дээр;

- хоойлуга үндезилеп тыттып келген ипотеканың күрүне бүрт-кели дээр;

- шимчeves өнчүге болгаш ооң-биле дугуржулгаларга эргелерниң Чаңгыс аай күрүне даңзызының бижинге чогуур өскерилгелерни киририн кириштир, долааны өскерттиринин дугайында дугур-жулгаларны күрүне бүрткели дээр;

- шимчeves өнчүнүн объекти-зинге эргени бүрткээринин дуга-йында Хоойлу күштүг болуп кире-ринин мурнунда тыттып келген, шимчeves өнчүнүн объектинин ха-вырганының дугайында бо эргенин азы дугуржулганын шилчээнин күрүнеден бүрткээнде тыттып келген күрүне бүрткели дээр. Айыттыг дугайында хоойлунун 6 чүүлүнүн 2-ги пун-ктузунда көрдүнген өске таварыл-галарда, шимчeves өнчүге айыт-тыглан Федералдыг хоойлунун күштүг болуп эгелээнинин мурну-да тыттып келген эргени бүрт-кээни дээр күрүне каайлызын, бо эгеде доктааткан шимчeves өнчүге эргени күрүнеден бүрткээни дээр күрүне каайлызының чар-тыгында дең хемчээлге хавыраар.

Чиигелдеринин айыттыг дугайында даңзызы бүрүнү-биле бо бооп ту-рар база күрүне каайлызын төлээ-ринден хостадып турар өске үн-дизиннер Кодекс-биле көрдүн-мээр.

Кодексте күрүне каайлызын эгидип алыр азы кири санаарының үндезиннерин болгаш чурумун быжыглаан. Ол мындыг таварыл-галарда болур:

1. Төлөвирни Кодексте көрдүн-гениннен улуг хемчээлге кири-генде;

2. Күрүне каайлызын төлөп каан кижилеринин шимчeves өнчүге болгаш ооң-биле дугуржулгаларга эргелерни күрүне бүрткеленин

ойталаанында болур.

Күрүне бүрткели дээр күрүне каайлызының арттыр төлөзүн, күрүне каайлызының төлөкчизинин шимчeves өнчүге болгаш ооң-биле дугуржулгаларга эргелерни кү-рүне бүрткеленин боттандырып турар органга берген билдириш-кини-биле эгидер. Күрүне каайлы-зын эгидер дугайында билди-ришкенинге:

- УТД-ниң (ИНН) хоолгазын; - кижини шындыгып турар до-кументинин хоолгазын (паспорт); - ажаалга кассазының депте-ринин хоолгазын капсыраар.

Күрүне каайлызының арттыр төлөзүн түнүнүн кири саналгазын төлөкчинин шимчeves өнчүге болгаш ооң-биле дугуржулгаларга эргелерни күрүне бүрткеленин бот-тандырып турар органга берген билдиришкенинге болгаш бүрт-кекчинин шийтиринге үндезилеп, боттандыраар.

Ооң-биле кады билген турар ужурулуг чүүл болза, Кодекстин 333.40 чүүлүнүн 4-кү пунктузунга дүүштүр шимчeves өнчүге болгаш ооң-биле дугуржулгаларга эрге-лерни күрүне бүрткели дээр тө-лөзүн күрүне каайлызын, күрүне бү-рүткеленин ойталаан таварыл-гада, дедир эгитпес.

Бүрткел дугайында хоойлуда бүрткеттинген эргелер дугайында информацияны бергени дээр, керээлерин болгаш бөдүүнү-биле бижээр хевирге кылган чаңгыс талалыг дугуржулгаларның утка-зын илередип турар өске-даа доку-ментилеринин хоолгазын бергени дээр, Россия Федерациязының Чазаның 2004 чылдың декабрь 14-те №773 доктаалы-биле хемчээлин доктааткан төлөвирни тыртарын көрдүнгөн, ооң хемчээли:

амы-хууда кижилерге - 100 рубль;

юридиктиг эргелиг албан чер-леринге - 300 рубль хемчээлдерни доктааткан.

Шимчeves өнчүнүн объектинин бүрткеткен эргелерин дуга-йында информацияны, керээлер хоолгазын бергени дээр төлө-вирни төлөкчи банк, өске-даа чээли организациязы таварыштыр туда акша-биле азы туда акша чок са-нажып болур база ону феде-ралдыг бюджеттин орулгазынче шилчидер.

Шимчeves өнчүге болгаш ооң-биле дугуржулгаларга эргелерни күрүне бүрткеленин боттандырып турар орган РФ-тиң хоойлужудул-газы-биле көрдүнгөн үндезиннер-биле информация бээринден ой-талаан болза, билдиришкенин кири-ген улустун кириген төлөвирин дедир эгитпес.

Шимчeves өнчүге болгаш ооң-биле дугуржулгаларга эргелерни күрүне бүрткеленин чугула документи-лер түүзүнүн талазы-биле, ооң иштинде күрүне каайлы-зының дугайында хамаатыларны дараазында адреске консультация-лап турар: Кызыл хоорай, Дружба кудумчузу, б. 74, каб. 1, понедель-ник-пятницада 8.00 шактан 17 шакка чедир, 12.00 шактан 13.00 шакка чедир дүштеки дыштанылга, база оон аңгыда Тыва Республиканың бүгү кожууннарында Эргелелдин төлөз черлеринде хүлээп турар. Ол-ла черлерге күрүне каайлызын шилчидеринге чугула саннарның дугаарлары-биле долдурган кви-танцияларның бланкыларын ап болур база дараазында телефо-не долгап болур силер: 2-29-69.

Федералдыг бүрткел албанының Тыва Респу-блика талазы-биле эргеле-линиң эргелер бүрткээр килдизинин начальниги А.П. БОЧКАРЕВА.

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУ ДЭЭШ

Тываның профэвилелдер федерациязынга республиканың профэвилелдер шимчээшкининиң киржикчилериниң чөвүлел хуралы болган. Аңаа Бүгү-россияның «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партиязының Тыва Республикада девискээр салбырының күүскомунуң удуртукчузу А.И. Очур киришкен.

Профэвилел амыдыралының чугула айтырылглары-биле чергелештир Россия Федерациязының Президентизиниң амгы соңгулдларынга белеткелдер чоруп турар харысалгалыг үеде бистиниң нитилеливистиң бүгү бурунгаар деп-шилгелиг күштерин каттыштырары чугула деп, Тываның профэвилелдер федерациязының даргазы Л.О. Бурбучап, дарганың оралакчызы В.Н. Суван-оол олар демдег-лээннер. Ынчангаш бүгү хөй-ниити каттыжышкыннар боттарының ажил-чорудулгазын республиканың бүгү чурттакчыларының чаагай чоруун экижидеринче угландырар ужурлуг. Ону чедип алырда, Россияның болгаш Тываның бурунгаар хөгжүлдизинге сонугалдыг бүгү партиялар болгаш каттыжышкыннар күженишкыннерин каттыштырары чугула бооп турар.

«Чаңгыс демниг Россия» партиязының девискээр салбырының күүскомунуң удуртукчузу А.И. Очур чыылганнар партияның сөөлгү болган съездизиниң, Россияның Президентизинге кандидат кылдыр Д.А. Медведевти депши-

дер дээн делегаттарның шиитпириниң дугайында таныштырган. Россияның Чазааның Даргазының бирги оралакчызы Дмитрий Анатольевич мурнады хөгжүдер национал төлевилелдерни бодунуң ажилының кол углаышкыны болдурган. Чурттуң чонунга эрге-жок чугула ол төлевилелдерни амыдыралга боттандырып эгелээннинден бээр ийи чыл эрткен, бо үениң дургузунда чуртка көскү өскерлишкыннер болган, чедип алдыганы эки чүүлдер эвээш эвес. Чүге дээр, Д.А. Медведев ол ажилды билдирген организастап шыдаан.

Профэвилел федерациязының болгаш «Чаңгыс демниг Россия» партиязының девискээр салбырының удуртукчуларының бо саналын чыылганнар деткээн болгаш партияның тус чер салбыры биле профэвилелдерниң кады ажилда-ажылгазының дугайында дугуржулганы чарары чугула деп санааннар. Олар база Д.А. Медведевтиң кандидатуразын деткип турарын илергейлээннер.

«Чаңгыс демниг Россия» партиязының девискээр салбырының парлалга албаны.

Редакцияга чагаа

ХОМУДАЛЫМ

Мен «Шын» солунуң 57 чыл иштинде доктаамал номчукчузу мен. Күш-ажылчы базымым база «Шын» солун редакциязынга корректордан эгелээн. Өөм ээзи Ю.Ш. Кюнзегеш «Сылдысчыгаш», «Пионерская правдадан» эгелээш, 14 чедир солуннар, журналдарны доктаамал чагыдып алып, өг-бүлө шупту номчутунар чораан бис. Амгы үеде чагыдылганын доктаамал-утпайн чоруур солунум чаңгыс «Шын» арткан.

Республиканың ажил-амыдыралының судалын бо солундан көдээге өскөн, мал-маган ажаап, кадарып чораан болгаш көдээниң, эң ылангыя малчыннарның ажил-амыдыралын сонугаар мен. Бо солунга материалдарны база бижи чоруур мен. Олар колдуу культура килдизинге баар, бижээн чүүлүмден сөс-даа казывас, сөс-даа немевес, сек-демдек-даа хевээр салган боор улус.

Эрткен 2007 чылда мээң материалдарымны, Ю.Ш. Кюнзегештиң 80 харлаанын таварыштыр чогаалчы Н.Кууларның, эртемден Л.Мижиттиң оон дугайында материалдарын база оон чогаалдарын парлап үндүргенин дээш «Шын» солунуң коллективинге, культура килдизиниң редакторунга улу-биле четтиргенимни илередип, бо чаа үнүп келген Күске чылында оларның харысалгалыг амырдыш чок берге ажилынга чедиш-киннерни, аас-кежикти, кадыкшылды, ак орутку күзедим.

Бо чүүлүмнү бижи берген чылдагааным мындыг: эрткен 2007 чылдың март 10-да болган Тываның парламент соңгулдазы эрткенде, «Соңгулдалар соонда бодам» деп материал бижээн мен. Ында кол-ла чүве Тывага эртип турган соңгулдалар төөгүзүндөн чүүлдерни кириген мен. Март 10-да эрткен соңгулда мурнунда чамдык кандидаттарның соңгулдаларга акша үлөп турганын соңгукчулар аразына дыргын тараан чугаа-соот дугайы дээш-ле, материалым хем-

чээли улуг турган. Кижиде кир-бизин дээш баш удур сагынды-рылгыг мындыг домак бар: «Кым деп кандидатты, соңгукчул деп менден кым-даа айтырбазын».

Материалым политиктиг килдизе киргени илден, «политика хирлиг» деп улустуң чугаалажыры шын хире. Удаваанда март 20-де үнген солунда материалдар аразында Дырбак Күнзегеш: «...Зоя Сат, Борис Балчый-оол, Иван Чучев, Вячеслав Ушкалов, Сергей Сафрин олар аңаа удурланган, аш чарлаан херээ бар бе? Мен бодаарымга олар чүнү-даа чедип ал шыдавас хире...» дээш-ле, элээн каш, мээң бижээн чүүлүмде шуут чок домактарны чогааткаш, салып каан болду. «Ону биживээн мен» деп кайнаар маңаар мен. Ынчаарла эрте берген. Мээң хомудаанымны чүге деңээр. Ону сүржүр харым бар эвес. Ындыг хевирлиг чаңгыс хепке куттунган дег, ол-ла кандидаттарны сойгалаан материалдар хөй үнген чүве. Оларны база «таарыштыр» эдип турган чадавас деп бодаар мен.

Соңгулдага киржирим бодунуң хамааты хүлээлгем деп билеп, чаңгыс-даа соңгулдаже барбайн эрттирп көрбээн мен. Мээң бадылаан улузум Президентилер, Чазак Даргазы, депутаттар бооп эрте бээрин бодаарымга, соңгукчуларның хөй кезиниң үзөл-бодалы-биле мээңи дүгжүп чоруур хире.

Эрткен чылын Күрүне Думазыңче соңгулдалар тайбың эртип, «Чаңгыс демниг Россия» партиязы дээш соңгукчуларның хөй кезини үнүп берип, Тыва Күрүне Думазында бодувус депутаттыг апардывас.

Ам март 2-де Россияның Президентизин соңгуур бис. Аңаа база бир демниг болган болзувусса эки-ле ийик. Мээң бадылаар кандидатым чажыт эвес — Дмитрий Медведев. Кижиде бүрүзү кымны соңгуурун боду билер.

Материалымны үндүрүп бээрин редакциядан дилеп тур мен.

Дырбак КҮНЗЕГЕШ.

Шагаалаанывыс

Февраль 6-да республиканың А.С.Пушкин аттыг национал библиотеказының чурт-шинчилел килдизи «Шагаа – тыва Чаа чыл» ном делгелгезин организастап эрттирген. Аңаа Кызылдың №2 ортумак школазының үстүкү класстарының өөреникчилери болгаш башкылары база Кызылдың экономика болгаш эрге-хоойлу техникумунуң сургуулдары болгаш башкылары киришкен.

Национал библиотеканың директору О.В.Фенцель делгелгени ажиткаш, Шагаа байырлалының дугайында дыңнадыгны кылган. Библиотеканың аалчызы – ТР-ниң Чазак төлээзи А.С.Серен тыва чаң-чыл-езуалдар, шажын-чүдүлге, сагыш-сеткил байлакшылы, чараш аажы-чаң болгаш ниити культура дугайында солун чугааны кылган. Библиотекарь Елена Ак-кыс делгээн номнарны, оларның авторларын таныштырбышаан, тайыл-

НОМ ДЕЛГЕЛГЕЗИ

бырны кылып, Шагаа дугайында хөй номнардан номчуп болурун бадыйтаан.

Кызылдың ийи дугаар школазының башкызы В.Д. Монгуш өөреникчилериниң өмүнээзинден аалчыга болгаш библиотекарьларга

өөрүп четтиргенин илереткен.

Бистиң корр.

Чурукта: библиотекага ужур-жылга.

Ай-Кыс МАСПЫК-ООЛ тырттырган.

БУЯНЫ ДЭЭШ МӨГЕЙИГ

Чөөн чүк календары-биле февраль 7-ден 8-че 3 шак 44 минута турда Күске чылы уткуур бетинде найысылалдың чурттакчылары В.Көк-оол аттыг хөгжүм-шии театрынга, С.Пюрбю аттыг Улусчу чогаалдыг бажыңыга Чеченлинг болгаш өске-даа хүрээлерге улуг номчулгаларга олуруп, лама-башкыларның чагыг-сөзүн дыңнап, чаа чылды канчаар уткуурун ылавылап билип ап чаңчыккан. Кежээкиниң 9 шактан дүнекиниң 3 шакка чедир мөргүлдөр уламчылаан. Ол үеде каяа-даа баар болза, кижиде сыңар аргажок, чүдүкчүлөр олуттарны кежээ-ле кээп эзлегилепкен боор. Ынчангаш чылдың-на хөй улус олут чок артып турар. Театрның-даа, Улусчу чогаалдыг бажыңының-даа фойезинге олуруп алгаш, лама-башкыларның номчулганын дыңнаар таарымчалыг арга тургустунмайн турары чонну шыжыктырып турары хомуданчыг. Организакчылар үн аппараттарын, микрофоннарны фойеге дыңналып турар кылдыр тургузарын бо удаада база катап чон негеп турду. Келир Шагаада бо четпес чүүлүдү черле эдип алырын чон дилеп турар.

Күске чылын чиик, сергек уткуп алырынга, ол чылда бүгү чүве эки болзун дээш байгы күжүн берип чоруур лама-башкыларга чон өөрүп четтиргенин илередип, мөгейип турар.

ЧОГААЛЧЫЛАР ШАГААЛААН

Февраль 8-те «Улуг-Хем» сеткүүлүнүн редакциязынга Тываның чогаалчылары чыгып кээп, Күске чылын уткуп алганы-биле бот-боттарынга байыр чедиржи, Шагаалаан. Хоочуннар Екатерина Танова, Дырбак Күнзегеш, Черлиг-оол Куулар, Эдуард Донгак база чогаалчылар Чкалов Мандыынчы, Кара-Күске Чооду, Маадыр-оол Ховалыг, Шаңгыр-оол Монгуш, Амыр Хоюгбан, аныяк чогаалчылар Мария Күжүгет, Саяна Өндүр ыры-шоор, оюн-баштак, тывызык, мөөрейлерге кирип, солун дыштанган. Чогаалчылар амдангы аш-чем мөөрейин эрттиргени дыка солун болган. Ховар дээн кыдалды Мандыынчы Сааяевич, сүттен кылган ак чемнерни Черлиг-оол Чашкынмаевич, амдангы боова-боорзакты Зоя Алдын-ооловна олар делгээн. Ынчалза-даа эң-не чаагай торт быжырып база чыжыргана хандызы кылып алгаш келген Дырбак Халбычовна тиелекчи бооп үнгеш, суй белекке төлөптиг болган.

Чылын уткуп алган Кара-Күске Күнзекевич «Чылым чүл аан?» деп солун кроссворд-тывызыкты кылып алгаш, өөрүнге ойнатканы уттундурбас солун төөгү болуп артары чугаажок. Аас чогаал мөөрейинге Амыр Сатович идепкейлиг кирип, тиелелгеге бүзүрелдиг чоруп орза-даа, сөөлүндө чогаалчы башкы Мария Амын-ооловна аштырыпкан.

Коллегаларның бо дыштанылга оюн-тоглаазы чаа-чаа чогаалдар төрүттүнеринге улуг идиг болур дээрзинге чигзиниг чок.

Бистиң корр.

ТӨРЕЛ БӨЛҮК ААЙЫ-БИЛЕ

Каа-Хем кожуунуң Бүрен-Хем сумузунун чурттакчылары Шагаа байырлалын төрөл бөлүк аайы-биле демдегеп эрттирери чаңчыл апар чыдар. Шагаа байырының сценарий-планын шагда-ла белеткеп алып.

Бо чылын Сергей Иванович Даваалайның бөлүү кол деткичилер болуп, байырлалды организастап эрттирген. Ол боду шуптузун удуртуп-баштап

эрттирген. Саң салыры, йөрээлдер кыйгырып-доктаа-дыры, оон соонда оюн-тоглаа.

Культура бажыңыга улуг назылыглар тускай чалалга езугаар чыгып кээп, шайлаан, солун мөөрейлерге киришкен. Лопсан Манзынмаа (даалы), Ульяна Шарайпан (кажык) Бүлчүкмаа Барымзаа, Ончумаа Ондрун, Бижикмаа Аңчы (кожамык), Надежда Анчи (национал хеп), Сайынмаа Дүдүпей (65 манчы), Валерий Монгуш (120 манчы) олар тилекчилер болган. А хүрешке Шораан Куулар шүүлген. Шыдыраага чемпион – Айдар Бимба.

2009 чылдың Шагаа байырын организастап эрттирер онаалганы ондарларның бөлүүнүн удуртукчузу Сарыг-оол Оттугбаевичке дамчыдып берген.

Валерий МОЛЫБИ,

күш-ажылдың хоочуну.

Каа-Хем кожуун. Бүрен-Хем суур.

КҮСКЕ ИЗИ-БИЛЕ...

1952 чылда хар улуг, кыш соок болган. Ачам сугынчан Ак-Ооруунга чурттап турган. Хар эрип, каран-дылай берген. Арай берге чыл. Улустуң чиир тараа-быдаазы төнгөн. Уургайларга шыгжаттыг тарааларны он бир айда-ла ужулгаш, улустарга берип, садарын садып, орнаарын орнап каапкан. Барба, таалың курулган мындыг.

Бир эртен бызааларымны Көвей-Уургай ындынче ай деп чорааш, эңмежок күске истерин көргөш, кайгап кагдым, болза-даа хөй, ол истер аразында чинге-тарааның төгүлген деп чүвезин. Бызааларым сүрүпкеш, ачамга кээп чугааладым.

—Ол кандаай чоор, оглум. Астыгып калган уургай бар чоор бе? Барып көрээли—дээш, лом, хүүрек ап алгаш, мени эдерткеш чорупту. Чеде бергеш, ачам ыңай-бээр кылаштап, черни ол-бо лом-биле шашкылап каап чоруп тур. Оон черни бир үстүрерге, оозу элээн кире берди. Ачам ол черниң харын аштааш, уургай аксын тыпкаш, ажыдыпты. Карак-ла бо, хоор-сарыг чинге-тараа! Барба-сава ап алгаш, барбалап эгеледивис. Эжен-не бо, үш барба чинге-тараа! Час кадында ол дээрке кайгамчык олча! Тывылган тараа дугайында дыңнаан улус кээп дилеп ап турдулар. Куу часты ынчап тодуг-догаа эрттивис. Ол тараавыс үрезинге база артып калган чүве. Чинге-тарааның арбынын чүү дээр.

Күске-күжүгенниң изи-биле чорааш, олча-омактыг болуп, оларның ажыын ынчан көргөн бис. Ол черниң адын улус Көвей-Уургай дээр чүве.

«Адам чазаан аптаразын Назынымда угбадым» деп, Тыва улус тывызында Дыка мерген ыдып чораан.

Актың-Ооруу арыг кыйыы Ада-иём чурту чүве. Төөгүзүндөн тараажылар Төрөл бөлүк чурттап чораан.

Байлак дүжүт ажаагаштын, Барба, таалың долдургаштын, Урар сава тывылбаска, Уургай каскаш, шыгжап чораан.

Арат кижиде ажил-ишке Артык ынак чораан-дыр деп Көвей-Уургай херечи бооп Хөйде, чонда артып калган.

Мөңгүн-оол КУУЛАР.

Сит-Хөл кожуун. Бора-Тайга суур.

Черни бөдүүн арга-биле бүрүткээри

Шимчевес өнчүгө күрүне бүрүткелиниң айтырыы сөөлгү үеде шыңгызы-биле тургустунуп келген. Хамаатылар хуу бажыңнары (квартиралары), дача участоктары дээш, өске-даа өнчүлерин бүрүткел албанынга ыяп-ла бүрүткөдип, оларга эрге херечилелдерин ап турар апарган. Ынчалза-даа Федералдыг бүрүткел албанының Тыва Республика талазы-биле эргелелиниң ажилдакчылары хамаатылар боттарының хоойлуда көрдүнгөн эргелерин ам-даа чедир ажыглавайн турарын демдегеп турар. Ооң түннели-биле 2007 чылдың декабрь 1-ге чедир республикага хуу дузалал, дача ажил-агыйларын тударынга, хуу чуртталга оран-саваларынга болгаш гаражтарга 1049 чер участоктарын бүрүткээриниң дугайында билдиришкннер хамаатылардан кирген.

Бөгүнгү бистиң аалчывыс – Федералдыг бүрүткел албанының ТР-де эргелелиниң Чеди-Хөл кожуунда төлээзи Людмила Базыр-ооловна Сереп. Оларның-биле черни бөдүүнчүткен арга-биле бүрүткөдириниң дугайында чугаалажыр бис.

— Людмила Базыр-ооловна, номчукчуларны баштай Чеди-Хөл кожуунда байдал-биле таныштырып көрүңерем?

— 2006 чылда кожуунга чүглө 2 чер участогун бүрүткээш, оларның ээлеринге черни бодунга алган дугайында эрге шыңзылгаларын тывыскаан. Элээн тайылбыр ажилдарының түннелинде, 2007 чылда кожуунда байдал чүгээртпел эгелээ. Эрткен чылын бис 59 объектини, ооң иштинде 56 чер участогун бүрүткөдүс. Бо чылын көргүзүлгелерни экижидер дээш, улам кызып ажилдаар бис.

— Чеди-Хөл улуг эвес кожуун-дур, ынчалза-даа ооң хемчээлинге безин алырга, чаа адааныңар сан-чурагайлар хей эвес кылдыр көстүр-дүр.

— Ону билеп турар бис.

— Ындыг болза, бо байдалга кым буруулугул?

— Бо айтырыг талазы-биле тус чер чагыргалары эки ажилдаар ужурул. Оларның девискээринде бүрүткөткен өнчүлүг азы өскээр чугаалаарга, өнчүзүнге эрге херечилелдер алган хамаатылар дээр, езулуг үндүргү төлекчилери ышкажыл. Ындыг улус хей болуру-биле чагырга черлери чон аразында тайылбыр ажылы чорудар апар. Кандыг-даа кижини өнчүзүн бодунуң адынга бүрүткөдип алырга эки. Оон башка өнчүңү өске кижиге садып-даа, берип-даа шыдаас.

— Силер тайылбыр ажылы чорутпас ужурул силер бе?

— Чер участоктарынга кожуунда бүрүткел айтырыгларынга хамаарыштыр «Таңды-Уула» солунга тайылбыр ажылы чорудар дээримге, Чеди-Хөл кожуун ук солунуң редакциязынга өрелиг дээш, белеткээн чүүлдеримни хүлээп албас-тыр. Ынчангаш өске солун-сеткүүлдер-биле ажилдаар ужуруга таваржып турар бис. Айтырыглыг келген хамаатыларга тайылбырны бодум хуумда берип турар мен.

— Өнчү бүрүткелинде кандыг чугула хоойлу барыл?

— 2006 чылдың июнь 30-де хүлээп алган «Шимчевес объектинин чамдык объектилеринге хамаатыларның эргелерин бөдүүнчүткен чурум-биле долдурарының айтырыгларының талазы-биле РФ-тин чамдык хоойлужудулга актыларынга өскерилгелер киририниң дугайында» федералдыг хоойлу гаражтар, дача, сад болгаш огород турар черлерни болгаш ында туттунган бажыңнары хамаатылар хуу өнчү кылдыр боттарынга бүрүткөдирин бөдүүнчүткен.

— Тодаргай чижектен кирип көрүңерем?

— Чаа чугаалааным хоойлуну хүлээп алырының мурнунда, черниң эдилекчизи ону бодунуң адынга бүрүткөдип алырда, оон Черни бүгү назыда салгал дамчыдып эдилээриниң азы Черни хуусаа чок (доктаамал)

ажыглаар эргениң херечилелден аңгыда, тус черниң чагырга чериниң чер участогун силерге быжыглаанының дугайында үндүрген доктаалын негеп турган. Ам ыңдыг чүүл чок.

— Амгы үеде бөдүүнчүткен арга-биле бүрүткелге кандыг документи-лер үндезин болурул?

— Чер участогун хамаатыга бээр дугайында күрүне эрге-чагырга органының азы тус чер бот-башкарылга органының тывыскаан акт (Черни бүгү назыда салгал дамчыдып эдилээриниң херечилели азы Черни хуусаа чок (доктаамал) ажыглаар эргениң херечилели);

— хамаатының чер участогунга эргези бар дугайында ажил-агый дептеринден ушта бижилге;

— хамаатының чер участогунга эргези бар болуп турарын бадыткап турар өске-даа документ үндезин болур.

— Черни бүрүткөдиринге өске кандыг ажилдар көрдүңгенил?

— Чер участоктарын алган хамаатылар ону бүрүткөдирде, оон кызыгаарлаашкынын (межевание) кылдыртыр апар. 1999 чылга че-

Специалистке сөс

дир чер участоктарын хамаатыларга шалыпкын езу-биле берип турда, оларның дугайында долу медээлерни, оон иштинде чер кызыгаарларының дугайында, күрүне бүрүткелинге кирибейн турган. Оон түннелинде, чер кадастрының албан черлери бо талазы-биле чугула медээлерни бо хүннерде берип шыдавайн турар, а ол дээр, чер участогунга өнчү эргезин бүрүткээринге чугула документ болур.

— Черге кадастр учедун эртери-биле чагыг кириген-дир...

— Ону кадастр айтырыгларының талазы-биле албан чери «Күрүнениң чер кадастрының дугайында» федералдыг хоойлу езу-гаар бир ай хуусаада боттандырар. Учур эртеринге чер участогунга ээ болур эргени бадыткап турар документида оон шөлүңге хамаарыштыр медээлер ылап кызыгаарлаашкын хемчээлинге дүүшпес болза, кызыгаарлаашкында айыт-тынган медээлер езугаар күрүнениң кадастр учедун кылып чорудар ужурул.

— Бүрүткел эрткен черде туттунган чуртталга бажыңын база аңгы бүрүткөдир бе?

— Ийе, хууда ажил-агыйга ажыглаттынып турар черге эргени берген документ (эрге херечилели) бар болза, хамаатыларның ол черде туттунган оран-саваларынга эргени бүрүткээрге, техниктиг паспорт азы декларация херек. Ол чуртталга бажыңының туттунганын бадыткап турар кол документ болур. Чижээ, декларацияны хамааты боду долдурар. Бо таварылгада, чуртталга бажыңы чүглө ону тударынга көргөн тодаргай черге туттунган турар ужурул.

— Чер участогунда чуртталга бажыңын бүрүткөдиринге кандыг документи-лер херигил?

— Хамаатыга чер участогун бергениниң дугайында документ, черниң кадастр планы, декларация азы техниктиг паспорт херек. Бо таварылгада, тудуг кылыр дугайында кандыг-даа чөпшээрел бижики болгаш тудугну ажыгдалга киригениниң дугайында документи 2010 чылга чедир хамаатылардан негес.

Маңаа база бир чугула чаа чүүлду чугаалап каайн: бир эвес шимчевес өнчү-биле кылдыныг керээзин нотариус кижини шыңзыдып бадыткаан болза, хамааты ол өнчүгө бүрүткөдир нотариусту таварышты кылдырып болур.

— Шимчевес өнчү-хө-реңги бүрүткелинге кайы хире хуусаа көрдүңгенил?

— Бир ай хуусаа көрдүңгөн. Чүглө бүрүткөдир күрүне үндүрүүн төлээниң дугайында документи кожары албан.

— Чижээ, бир хамааты өске кижиден бажың садып алган-дыр. Ынчалза-даа ол оран-саваның турар черин хоорай чагыргазының доктаалыга үндезилээш, чер участогунун эргезинге аңгылап берген болган. Черни ол кижиге бээрде, доктаалга чер участогун кандыг эргеге берип турарын айтыпаан, а анаала «ол хамаатыга чер участогун быжыглаар» деп бижип кааны илерээн. А чер участогунда турар бажыңны садып алганының дугайында керээни оон

чаа ээзи кижини ол үеде күштүг болуп турган чурум езугаар Техниктиг даңзылаашкын бюрозунга бүрүткөткен. Мындыг таварылгада хамааты эгезинде адаанывыс федералдыг хоойлуну ажыглап, бөдүүнчүткен арга-биле чер участогунга өнчү эргезин бодунга бүрүткөдип ап болур бе?

— Чер участогунга эрге бүрүткелиниң бөдүүнчүткен чуруму бо таварылгада ажыглаттынмас деп бодап тур мен.

— Чүге ынчаар бодап турар силер?

— 2007 чылдың декабрь айда «Чер участоктарына салгалчыларның, а ол ышкаш өске-даа хамаатыларның эргелерин бөдүүнчүткен чурумга долдурарының айтырыгларының талазы-биле РФ-тин чамдык хоойлужудулга актыларынга өскерилгелер киририниң дугайында» база бир федералдыг хоойлу күштүг болуп кирген. Бо чаа хоойлу чер участогунда турар бажыңга хамаарыштыр өнчү эргезин барымдаалап, салгал дамчыштыр азы өске-бир үндезин-биле дамчып келген чер участоктарының бүрүткелиниң дугайында айтырыгны шиитпирлеп турар. Ынчан ол чер участогунга оон чаа ээзи хамаатының эргезин бадыткап турар документ орнунга, дараазында чүүлдерни:

1. Салгал дамчыыр өнчү-хө-реңгиге эрге дугайында херечилелди, бир болза хамаатының айыткан бажыңга (тудугга) өнчү эргезин бадыткап турар өске документи;

2. Ол чер участогунда хамаатының, бо таварылгада бажыңның (тудугнуң) эргезиниң эргезин бадыткап турар документи-лерниң кайы-бирээзин (актыны, шиитпирин, шыңзылганы, ушта бижилгени азы өске-даа документи) дужаап болур.

Бир эвес ыңдыг хамаатының айыттыг бажыңга (тудугга) өнчү эргези Федералдыг бүрүткел албанының Тыва Республика талазы-биле эргелелинде бүрүткөткен таварылгада, 2-ги пунктта айыткан документи-лерни дужаавас.

— Людмила Базыр-ооловна, нарын айтырыгга бөдүүн хары бергениңер дээш, четтирдим.

Юрий КӨК-ООЛ.

Тыва Республиканың Арга-арыг агентилелиниң ДЫҢНАДЫЫ

Россия Федерациязының Арга-арыг кодекзиниң 83 чүүлүңге болгаш 2006 чылдың декабрь 4-те «Россия Федерациязының Арга-арыг кодекзини күштүг болуп киририниң дугайында» №201-ФХ Федералдыг хоойлунуң 11-ги чүүлүңге дүүштүр, Россия Федерациязының Тыва Республикага дамчыткан арга-арыг хамаарылгаларының адырында чамдык бүрүн эргелерин боттандырар база республиканың девискээринде турар арга-арыгларны ажыглаар, камгалаар, кадагалаар, катап тургузар адырда республиканың эргелеп-башкаар органнарының структуразын экижидер сорулга-биле Тыва Республиканың Чазза 2007 чылдың октябрь 24-те «Тыва Республиканың девискээринге арга-арыг албан черлерин тургузарының дугайында» №951 доктаалды хүлээп алганы-биле күрүнениң 10 арга-арыг албаннарын тургускан.

База ошылкыш республиканың девискээринде турар арга-арыгны камгалаар, кадагалаар, катап тургузар талазы-биле ачы-дузаларны чедиреринге ажилдарны

кылырынга, Тыва Республиканың Чазза 2007 чылдың декабрь 30-де «Тыва Республиканың Автономнуг албан черлерин тургузарының дугайында» №1125 доктаалды хүлээп алганы-биле, Тыва Республиканың 10 Автономнуг албан черлерин (тускайжыткан арга-арыг ажил-агыйының албан черлерин) тургускан.

Күрүнениң албан черлериниң (арга-арыг албаннарының) кол-кол сорулгалары болза:

— арга-арыг албаннарының девискээринде арга-арыг фондузунуң черлеринде турар арга-арыгны ажыглаар, камгалаар, кадагалаар, катап тургузар адырда эргелеп-башкаар;

— 2005 чылдың июль 21-де «Күрүнениң болгаш муниципалдык хергелдеринге барааннары сөөртүңгө, ажилдарны кылырынга болгаш ачы-дузаларны чедиреринге чагыгларны киририниң дугайында» №94-ФХ Федералдыг хоойлуда тургустунган чурум езу-гаар арга-арыгларны камгалаар, кадагалаар болгаш катап тургузар талазы-биле ажилдарны кылырын-

га болгаш ачы-дузаларны чедиреринге чагыглар салырының документациязын белеткээр;

— арга-арыг албаннарының девискээринде турар арга-арыгларга хамаарыштыр күрүнениң арга-арыг даңзызын чорудар;

— арга-арыг участоктарын аукционга салырынга, база ол ышкаш арга-арыг участоктарын доктаамал (хуусаа чок) ажыгдалга, халаска хуусаалыг ажыгдалга дамчыдырынга база аукцион түннелдери-биле арга-арыг үнүштерин садар-садып алырының керээлерин чарарынга эге документацияны белеткээр;

— күрүнениң арга-арыг контролюн болгаш хайгааралын боттандырар;

— арга-ыяшты хоойлу-дүрүмге удур кезерин болгаш хоойлу-дүрүм үрөп сайгарарынга удур хөдөлүр.

Автономнуг албан черлериниң (тускайжыттыг арга-арыг ажил-агыйының албан черлериниң) кол-кол сорулгалары болза:

— арга-арыгларның бүдүрүмчелин бедидер талазы-биле хемчеглерни эрттирер;

— арга-арыгларның катап тургустунарын боттандырар;

— арга-арыгларны өрттерден камгалаар талазы-биле (арга-арыг өрттерин өжүрерин кириштир) хемчеглерни боттандырар;

— арга-арыгга өрттерни болдурбазы-биле профилактиктиг хемчеглер комплекзин чорудар;

— арга-арыгларны кадагалаарын боттандырар (арга-арыгның аарыглыг мониторингизинден аңгыда);

— арга-арыг өрттерин илередир, өрттерни болдурбазының болгаш өжүрер херекселдерни тургузар, ол системаны болгаш өрт өжүрер херекселдер оларга бар болур ужурул;

— үрезиннерни белеткээрин боттандырар, олуртур материалды өстүрери;

— шилип алышкынның азы шуут кезишкннерни чорудар талазы-биле ажилдарны кылыр;

— аргада ыяштарны, арга-арыгның ийги чергениң курлавырларының продукциязын, арга-ыяш чиг эдин болгаш арга-арыг химиязын эде кылыр продуктуларны болбаазырадыр болгаш сайгарар.

«Ноянга», «МЕРЗЕГЕ» ЧИДИГ ДЕМИСЕЛ

Кызылдың «Мерзе» шыдыраа клубунга кырганнар аразыга шыдыраа маргылдаазын республиканың Шыдыраа федерациязының баштаар чери организастап эрттирген. Орта чарлал чедимче чок болганындан 10 шыдыраачылар долгандыр ойнап дооскан. Оларның аразындан бирги черни 6,5 санныг К.Людун, ийиги черни М.Дарташ (5,5), үш-дөрт дугаарын Н.Шыырап, А.Ондар (5-5) алганнар.

Тыва Республиканың энергетика сайыды Мерген Анай-оол бо маргылдааның деткичизи болуп, ойнакчыларга 400 рубльден 1000 рубльге чедир шаңналдарны тывыскаан.

Дараазында «Ноян» клубунга мастерге 5 кандидат шыдыраачы киришкен маргылдаа чидиг демиселге эрткен. Маңаа 13,5 санны алгаш, бирги черни К.Саян, 13 санныг М.Ондар ийиги, 12,5 санны алгаш, М.Дарташ үшкү черни бүзүрелдин-биле чаалап алганнар. 4-6 дугаар черлерни К.Людун, С.Ондар, А.Ондар алганнар.

Алдын-оол ОНДАР.

32065

ООН
БӨДҮҮН
ЧЕРЛЕ
БОЛБАС!ЮРИДИКТИГ ЭРГЕЛИГ АЛБАН ЧЕРЛЕРИНИН БОЛГАШ
ХУУДА САЙГАРЛЫКЧЫЛАРНЫН КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

ОНЗАГАЙ САНАЛДЫ КИИРИП ТУР БИС!

АВТОМОБИЛЬДИ ЛИЗИНГИГЕ САДЫП АЛЫР – (ЧЭЭЛИ-БИЛЕ ЭВЕС)

«Элемент-Лизинг» КХН-ни таварыштыр

✓ЭН БИЧЕ дадывырлыг

✓АВТОМОБИЛЬДИ БӨГҮН АП АЛЫҢАР,
а санажыры – 3 чыл дургузунда✓ҮНДҮРҮГ ОНААРЫН
ЭВЭЭЖЕДИП АЛЫҢАР

✓ТЫВАНЫН БҮГҮ КОЖУУННАРЫНДАН СИЛЕРНИ

Дараазында адресинде манал тур: «АВТО-ЦЕНТР на КАЛИНИНА»
Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, 118, т. (39422) 5-44-55, 5-19-07.ШИИТПИР ХҮЛЭП
АЛДЫНГАН!
ЧЫЛДА 6,1%акция чылды төндүр
уламчылаар

Школачы клубта

«Келир үениң соңгукчулары бис»

Кызылдың 15 дугаар лицейи – чүгле хоорайда эвес, а республикада эң эки ажилдыг ниити билиг өөрөдиге чери болур. Ооң өөреникчилери янзы-бүрү чергениң хөй санныг школачы олимпиадаларның, мөөрейлерниң доктаамал киржикчилери болгаш тиилекчилери.

Лицейде амыдырал солун болгаш кезээде хайым-ныг. Мында уругларны өөрөдигеден аңгыда, чогадыкчы чорукка кижизидип турар. Школаның удуртулгасы өөреникчилерниң өөрөдигеге-даа, хөй-ниити ажилына-даа идепкейлиг чоруун деткиир, мактаар.

Үстүкү класстарның өөреникчилери Тываның Соңгудда комиссиязының сүмези-биле лицейге «Аныяк соңгукчу» клувун эрткен чылын ажиткан. Уруглар аңаа хамааты кижиниң соңгудаларга болгаш референдумнарга киржир эргелериниң, соңгудда хоойлужулгаларының чугула чүүлдериниң, суртаал чорудулганының ниити дүрүмнериниң дугайында темаларга сайгарылгаларны кылып турар.

Сөөлгү чылдарда соңгукчуларның соңгудда эргелериниң дугайында билин кызы апарган. Ооң кадында, Россияның дыка хөй бадылаар эргелиг хамаатылары эрге-чагырга органнарынга, ол ышкаш амыдыралга эки өскерилгелер болурунга бүзүрө-вестээн. Ынчангаш соңгудаларга оларның дыка хөй шуут киришпес, бадылаас апарган. Ол чорук хамааты кижиниң соңгудур болгаш соңгудар конституучу эргезин хажыдып турар.

Соңгудда комиссиялары келир үениң идепкейлиг соңгукчуларын бөгүндөн эгелеп кижизидип ап болур деп санап турар. Ынчангаш ооң бир херечизи болур «Аныяк соңгукчу» клувунун Кызылдың 15 дугаар лицейинде тургустунганы ол. Тываның Соңгудда комиссиязы аныяк соңгукчуларга соңгудда темаларына номнарны, методиктиг сүмелерни болгаш көргүзүг материалдарын берип турар. Өскээр чугаалаарга, комиссияның эгелээшкени школачылар

аразында бодунун талаалчыларын тыва берген.

2007 чылдың ноябрь айда лицейге Аныяк соңгукчу хунун эрттирген. Аңаа чаа клубтун кежигүннери: 9 «а» болгаш 11 «а» класстарның чамдык өөреникчилери соңгудда темазына боттарының билин төлөтпег бадыткааннар. Ону бо хемчегге аалчылар болуп киришкен Тываның Соңгудда комиссиязының кежигүннери безин демдеглээннер. Чижээ, соңгудда эргезиниң талазы-биле 2007 чылда эрткен Бүгү-Россия олимпиаданың тиилекчизи Айдан Ооржактын салган чидиг айтырылганы Соңгудда комиссиязының ажилдакчыларын безин берге байдалга таварыштырып турган.

Клубтун ажылы шуудап эгелээн. Уруглар бо хонуктарда Аныяк соңгукчу хунун катап эрттирерин планнап турар. Аңаа ам 10 аңгы класстың өөреникчилери – аныяк соңгукчулар киржир. Хөй кижикиржикчилер хунде «Бистер келир үениң соңгукчулары бис», «Мен соңгудур эргелиг мен» болгаш «Мен келир үениң Президенти мен» деп конкурстар эртер.

2007 чылдың ноябрь 7-де Абакан хоорайга республиканың школаларының үстүкү класстарының өөреникчилериниң аразына «Бис – келир үениң соңгукчулары бис» деп слет болуп эрткен. Аңаа Кызылдың 15 дугаар лицейиниң 9-ку класчылары аалчылар кылдыр бир дугаар киришкен. Ону төөгү башкызы, «Аныяк соңгукчу» клувунун удуртукчузу Аяна Аранчин удуртуп чораан.

Түннелин кандыг болган деп бодаар силер? Кызылдың 15 дугаар лицейиниң 9-ку класчылары Хакас Республиканың шыырак школаларының 11-ги классты өөреникчилериниң командаларын чиги-биле уткаш, бирги черни төлөтпеге-биле ээлээш, слеттун диплому-биле шаңнаткан!

Ол слетка Кызылдан школачылар соңгудда айтырылганын талазы-биле хоойлу-дүрүмнерни, соңгукчуларның эргелерин эки билирин, ону ханы сайгарып билирин көргүскеннер.

Юрий ДАРБАА.

Орнап тур бис

2007 чылда төрүттүнген бызааларны МТЗ-80 тракторга орнап тур бис.

Харылзажыр телефону: 8-906-997-3718.

ТУТТУНУП ТУРАР БАЖЫНДА
КВАРТИРАЛАР САДЫП ТУРАР

Энергетиктер районунда туттунуп турар 3 каът 30 квартиралыг бажында квартираларны садып алырын «Энергия тудуу» КХН-ни чарлап тур. Бажың Буренская кудумчузунда турар, чанында школа, уруглар сады бар.

Бажында 1, 2, 3 өрээлдиг квартиралар балконнарлыг болгаш лоджияларлыг, квартираларның шөлү 45 дөрбелчин метрден 100 дөрбелчин метрге чедир бар. Соңгаларын болгаш ооң ийлерин пластиктен кылган. Киер эжиктери демир, чылыгыны, изиг болгаш соок сугларны квартира бүрүзүндө аңгы санап турар.

Бажың дугайында айтырар адреси:

Колхозная кудумчузу, б. 2а.

Харылзажыр телефоннары: 5-90-03 (17 шапка чедир); 5-89-31 (17.00 шак соонда долгаар).

ПОЧТА САЛБЫРЫ ЧАА БАЖЫНДА

Январь 9-та Улуг-Хем кожуунун Хайыракан суурнун почта харылзаа салбыры өрттенген деп медээ республикага чарлаттыганы.

Почта салбырының турган бажыңы эрги ыяш бажың болгаш ол дыка дүрген кыва берген. Ола хун Тыва Республиканың федералдыг почта эргелели өрттүн өөскүп үнгениниң чылдагаанын база ооң когаралын илередири-биле тускай комиссияны органи-

застан. Суурнун чурттакчы чонун бажыңнарынга барып тургаш, илереткени болза, ол үеде 41 пенсия болгаш пособие алыкчылары акшазын почтадан албаан болган. 5 хонуктун дургузунда оларга алыр ужурлуг пенсиязын болгаш пособие акшазын үлээн.

Суур чагыргазы почта турар бажыңны дораан үндүрүп берген, ам ында септелге ажилдары чоруп турар.

ЧАА ШАК-БИЛЕ

Бо чылдың февраль 1-ден Россияда 40 муң ажыг почта салбырлары чаа график-биле ажилдап эгелээн.

Бистиң республикада 1-2,4-5 класстарның база Кызыл хоорайның почта салбырлары боттарының ол-ла ажилдап турган график-биле ажилдаар. 3-кү класстың салбырлары азы район төптериниң: Шагаан-Арыг, Чадаана, Туран, Ак-Довурак, Каа-Хем, Бай-Хаак, Сарыг-Сеп, Сукпак, Балга-

зын, Самагалдай, Эрзин, Тээли, Суг-Аксы, Хову-Аксы, Кызыл-Мажалык, Мугур-Аксы, Хандагайты, Тоора-Хем, Чаа-Хөл почта салбырлары 8 шактан 20 шакка, а суббота хүнүндө 8 шактан 18 шакка чедир ажилдаар, дыштаныр хүнү өскөсөнү.

Наталья ТОРБОСТАЕВА, Тыва Республиканың федералдыг почта эргелелиниң хөй-ниити-биле ажил чорудар специализи.

Светлана Эрес-ооловна
САТ

Өвүр кожуунун Хандагайты ортумак школының директору, дээди категорияның орус дыл, чогаал башкызы Светлана Эрес-ооловна Сат 2008 чылдың февраль 12-де 46 харлыында чырык өртем-кейден, ажы-төлүндөн, чоок кижилеринден, эш-өөрүндөн хенертен аар аарыгга таварышкаш, чарлып чоруткан. Светлана Эрес-ооловна Сат 1961 чылдың май 30-де Өвүр кожуунун Хандагайты сумузунга төрүттүнген. Школаны 1978 чылда дооскаш, Кызылдың Күрүнениң башкы институтунга дээди эртемни чедип алгаш, күш-ажылчы бажымын 1983 чылда төрөөн школазынга эгелээн. Өзүп орав салгалды өөрөдип-кижизидеринге хөй чылдарда үр-түннелдиг ажылы дээш школаның удуртулганының, Өвүр кожуунун өөрөдиге килдизиниң, профэвилел организациязының, Өөрөдиге яамызының, Тыва Республиканың Чазааның хундулел бижиктери-биле шаңнадып чораан. 2006 чылда «Россия Федерациязының Өөрөдигезиниң хундулүг ажилдакчызы» деп бедик шаңналдың эдилекчизи болган. Ажилдап келген чылдарында бодунун бедик профессионал билиин, шийтирлиг, организаакчы байдальн көргүзүп, коллективин амгы үениң негелдеринге дүүштүр удуртуп-баштап чораанының херечизи — Светлана Эрес-ооловна Сат 2007 чылдың «Кожуунун тергин дээн школа директору» база Хандагайты орту-

мак школазы «Кожуунун тергиниң школазы» деп атка төлөтпег болган. Чонун ажы-төлүн эртем-билиге өөрөдип, төлөтпег кижилер кылдыр кижизидер дээш бодунун бүгү күжүн, билин башкылаа ажилына сөөлгү хуннеринге чедир бараалгадып келген. Светлана Эрес-ооловна Сат ийи кыстын, бир оолдун, үш уйнуктарының, күдээ-кенээттериниң, өөнүн эззиниң ынак эжи, авазы, кырган-авазы, дөргүл-төрелиниң, эш-өөрүнүн бузурелдиг чөлөнгийи чораан. Ооң чырыткылыг омур-хевир хөй санныг өөреникчилериниң, кады ажилдап чораан эш-өөрүнүн, төрөддериниң, кудаларының, кожоларының, чоок кижилериниң сеткил-сагыжына кезээ меңгедө артар.

Өвүр кожуунун Хандагайты ортумак школының башкылары, өөрөдиге килдизи, Өвүр кожуунун чагыргазы.

Өвүр кожуун чагыргазының ажилдакчызы Вячеслав Бюрбюевич Саттын өөнүн ишти, Хандагайты ортумак школының директору
Светлана Эрес-ооловна
САТТЫН

хенертен аар аарыгга таварышкаш мөчээни-биле ооң өг-бүлезинге, уруг-дарыына, уйнуктарына, чоок кижилеринге, эш-өөрүнге Өвүр кожуунун Төлээлекчилер хуралы, кожуунун чагыргазы, өөрөдиге эргелели, Хандагайты суму чагыргазы ханы кажыдылды илередип тур.

Кикбоксингке Европа чемпиону, делегей чемпионаның хүлер медалының эдилекчизи, профессионалдарга Европа чемпиону Батый Юрьевич Хертекке болгаш чоок кижилеринге ооң ачазы

Юрий Шойгуевич
ХЕРТЕКТИН

хенертен мөчээни-биле Тыва Республиканың Кикбоксинг федерациязы ханы кажыдылды илередип тур.

ШЫН

Индекс 667000.
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа.
Кол редактор С.С.МОНГУШ.

РЕДАКЦИЈАНЫН ТЕЛЕФОННАРЫ:

Кол редактор — 2-01-35, кол редакторнун оралакчызы — 2-19-87, тел/факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия — 2-17-91.

КИЛДИСТЕР: ниитилеп-политиктиг килдис — 2-18-10, культура, өөрөдиге — 2-03-88, чагаа — 2-03-87, кедээ ажыл-агый, очулга — 2-17-09, үлөтүр — 2-40-77, e-mail: shyn@tyva.ru

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар.

Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.

Тираж 9581. Чагыг 15. Номериң парлагаче дужаганы:

график езугаар — 21.00, херек кырында — 20.00.

АГАР САНЫВЫС: № 40703810400000010000 Б ОАО Банк «Тувакредит», Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 30101810600000000729 БИК 049304729.

Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга болгаш массалыг коммуникациялар херектериниң талазы-биле яамызының Ортаакы Сибирьде регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солуну 2004 чылдың май 14-те эде бүрүткээн.

Херечиледиг дугаары — ПИ № 16-0510. Индекс 11530, 31730.

ТР-ниң «Тываполиграф» унитарлыг курүнениң бүдүрүлгезинге парлаан (Кызыл, Шетинкин-Кравченко, 1).

Солунда парлаттыгнал материалдарны авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттыгнал саннары болгаш өске-даа фактылары, дыңнадылганы дээш авторлар боттары харылаар.